ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ, ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Освітньо-професійна програма Економіка підприємства
Спеціальність 051 Економіка
Ступінь вищої освіти Магістр

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри _____
Петро МАКАРЕНКО
08 грудня 2021 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: **«Напрями оптимізації витрат та резерви зниження собівартості продукції у підприємстві»**
(на матеріалах ХХ «Назва підприємства» Полтавського району)

виконала здобувач вищої освіти заочної форми навчання

Кулик Ольга Сергіївна

Керівник
кваліфікаційної роботи
д.е.н. професор

Юлія САМОЙЛИК

Полтава – 2021 року

ЗМІСТ

ВСТУП 3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ У ПІДПРИЄМСТВІ 7
1.1. Сутність витрат та собівартості продукції підприємства 7
1.2. Методичні підходи до оцінювання витрат у підприємствах 14
Висновки до розділу 1 20
РОЗДІЛ 2 ОЦІНЮВАННЯ ДОСЯГНУТОГО РІВНЯ ВИТРАТ У ПІДПРИЄМСТВІ 22
2.1. Склад і структура витрат підприємства 22
2.2. Оцінка ефективності витрат у підприємстві, їх факторний аналіз 33
Висновки до розділу 2 41
РОЗДІЛ 3 РЕЗЕРВИ ЗНИЖЕННЯ ВИТРАТ У ПІДПРИЄМСТВІ 42
3.1. Шляхи зниження витрат у галузі тваринництва 42
3.2. Напрями оптимізації витрат у галузі рослинництва 50
Висновки до розділу 3 58
ВИСНОВКИ 60

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах проблема управління витратами, оптимізації їх розміру і структури є особливо актуальною для сільськогосподарських підприємств, оскільки вирішення цієї проблематики дозволяє суттєво підвищити конкурентоспроможність підприємства. Витрати підприємства є одним з результативних показників господарської діяльності. Вони утворюються в процесі формування та використання ресурсів для досягнення певної мети. Витрати – це виражена в грошовому вимірнику сума спожитих в процесі господарської діяльності економічних ресурсів підприємства або збільшення його зобов'язань. Від рівня собівартості продукції залежать фінансові результати діяльності підприємства, темпи розширеного відтворення, фінансовий стан суб'єктів господарювання. Аналіз собівартості продукції, робіт і послуг має важливе значення. Він дозволяє з'ясувати тенденції зміни даного показника, виконання плану по його рівню, визначити вплив чинників на його приріст, встановити резерви і дати оцінку роботи підприємства по використанню можливостей зниження собівартості продукції. Важливим елементом розвитку сільського господарства та підвищення конкурентоздатності вітчизняних підприємств є формування господарюючих суб'єктів високоефективного менеджменту. Одним з етапів реалізації даного завдання є створення ефективно функціонуючої системи управління витратами підприємства.

Проблемі оптимізації складу та структури витрат приділяється значна увага, як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями. Найбільш фундаментальними і такими, що охоплюють різні аспекти даної проблеми є праці зарубіжних авторів К. Друрі, Ч.Т. Хорнгерена та Дж. Фостера, серед вітчизняних дослідників варто виділити праці В.Г. Андрійчука, О.В. Березіна, І.М. Бойчика, Ф.Ф. Бутинця, С.Ф. Голова, П.М. Макаренка, П.Т. Саблука, Я.В. Соколова, С.В, Степаненка, О.Ф. Шаповала. Однак, в даних дослідженнях фактично не досліджується специфіка формування витрат в різних галузях, вони в основному зосереджені на методиках, що

використовуються в промисловості в цілому. Разом з тим, галузь сільського господарства, зокрема галузь рослинництва має свою специфіку. Тому дослідження особливостей формування та зниження витрат у галузі рослинництва сільськогосподарських підприємств є актуальним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана відповідно до планів науково-дослідних робіт кафедри економіки підприємства Полтавської державної аграрної академії з тем «Розробити наукові напрямки організаційного, економічного, фінансового і соціального розвитку, управління та регулювання в агропромисловому комплексі, на галузевому рівні та в організаційно-правових формах ринкового господарювання» (0111U002780) та «Розробити напрямки розвитку і підвищення економічної ефективності малих форм аграрного господарювання, матеріально-технічного, фінансового та інформаційно-консультаційного забезпечення» (0111U002781).

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування напрямів оптимізації розміру та структури витрат у сільськогосподарському підприємстві.

Для досягнення поставленої мети були сформульовані такі **завдання:**

- з'ясувати сутність понять «витрати», «собівартість» та її видів;
- проаналізувати класифікацію витрат за статтями калькуляції;
- виявити особливості формування витрат у сільському господарстві;
- сформувати методичні підходи щодо оцінки ефективності витрат у сільському господарстві;
- дослідити досягнутий розмір та структуру витрат у сільськогосподарському підприємстві;
- провести факторний аналіз витрат у підприємстві;
- розробити заходи щодо зниження витрат за рахунок оптимізації виробничої програми;
- виявити технологічні можливості зниження собівартості продукції;
- оптимізувати витрати на збут у підприємстві.

Об'єктом дослідження є процес формування витрат у ХХ «Назва

підприємства» Полтавського району.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти формування витрат у ХХ «Назва підприємства» Полтавського району.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є наукові праці й розробки вітчизняних та зарубіжних вчених з проблем господарської діяльності та формування витрат в сільськогосподарських підприємствах, законодавчі та нормативні акти Верховної Ради, Президента та Кабінету Міністрів України. У процесі дослідження використано такі **методи:** системний і монографічний підхід, методи конкретних соціологічних досліджень, розрахунково-конструктивний, порівняння, аналогії, екстраполяції, моделювання, експертних оцінок та інші.

Наукова новизна роботи полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні резервів зниження витрат на виробництво та реалізацію продукції сільськогосподарських підприємств, а саме:

удосконалено:

механізм оптимізації витрат на основі комплексного підходу, який, на відміну від існуючих, передбачає побудову економіко-математичної моделі, яка враховує технологічні особливості, затрати ресурсів та кон'юнктурне ціноутворення;

набули подальшого розвитку:

методичний підхід до оцінки ефективності витрат, який, на відміну від існуючих, враховують особливості сільського господарства та чинники формування витрат в даній галузі;

підходи щодо підвищення ефективності витрат за рахунок технологічних чинників, зокрема зниження матеріаломісткості сільськогосподарського виробництва шляхом впровадження інноваційних технологій вирощування сільськогосподарських культур та годівлі тварин.

Практична цінність одержаних результатів. Результати дослідження характеризуються достатнім ступенем готовності щодо використання в практичній діяльності сільськогосподарських підприємств. Застосування результатів дослідження дозволяє знизити витрати на виробництво і збут

продукції в аграрних підприємствах.

Публікації. Результати магістерської дипломної роботи опубліковані у фаховому виданні: Кулик О.С., Самойлик Ю.В., Вернигора М.В., Рябко В.В. Інтеграційні процеси в аграрному секторі економіки: глобальні та національні тренди. Агросвіт. 2022. № 20. С. 67-75. (Index Copernicus (Польща); Google Scholar (США); Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського (Україна).

А також у збірниках тез наукових конференцій:

Кулик О.С. Шляхи підвищенння ефективності та конкурентоспроможності тваринництва у підприємстві. Матеріали щорічної студентської наукової конференції (6 листопада 2020 р.). Полтава: ПДАА. 2020. С. 30-32.

Кулик О.С. Інвестування як фактор формування виробничого потенціалу експорту апродовольчої продукції. Розвиток агропродовольчого ринку в умовах глобалізації економіки. Матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 31 березня 2021 р.). Полтава : кафедра економіки та міжнародних економічних відносин ПДАА, 2021. С. 193-196

Кулик О.С. Механізм формування доходів підприємства. Матеріали студентської наукової конференції Полтавської державної аграрної академії, 16-17 квітня 2021 р. Том І. Полтава: РВВ ПДАА, 2021. 474 с. (С. 49-50).

Обсяг і структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи – 69 сторінок, робота містить 8 рисунків, 22 таблиці, список використаних джерел (72 найменування), 11 додатків.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ У ПІДПРИЄМСТВІ

1.1. Сутність витрат та собівартості продукції підприємства

У процесі виробництва споживається робоча сила, як жива, так і матеріалізована. У цьому випадку кожна компанія прагне отримати якомога більший прибуток від своєї діяльності. Досягнення цієї мети може бути здійснено або за рахунок збільшення ціни продажу продукції, або за рахунок зниження собівартості продукції. Таким чином, у центрі уваги перебуває дефініція «виробничі витрати» – це сукупні витрати живої, а також матеріалізованої праці для виробництва певного виду продукції. Що стосується товарного виробництва, то виробничі витрати мають вартісну форму. При цьому, економічний зміст цієї категорії залежить від способу виробництва. Вартість виражається в умовах конкуренції за ринки. Економічна сутність витрат проявляється в умовах послідовної інтенсифікації, а також науково-технічного прогресу в аграрній сфері, таким чином, відбувається зміна співвідношення між ціною живої та уречевленої праці. Це досягається збільшенням кількості використовуваних сільськогосподарських машин, обладнання, а також матеріально-технічних ресурсів (засобів захисту рослин, мінеральних добрив, інших інструментів тощо), а також значним збільшенням їх вартості порівняно із вартістю живої праці, що має назву диспаритету цін.

Отже, собівартість продукції виражаються у грошових матеріально-технічних, трудових та інших витратах, які пов’язані з підготовкою, організацією та безпосередньо з виробництвом та реалізацією продукції.

Вивчення літературних джерел з методів аналізу, економіки, бухгалтерського обліку та менеджменту витрат у сільському господарстві показує, що вивченням цієї проблеми займалась значна кількість вчених, зокрема, Г.І. Гринман, Н.С. Ілляшенко, О.С. Іванілов Л.К. Сук,

В.К. Радостовець, В.Г. Линник, А.П. Михалкевич, М.В. Коваленко, І.В. Ковальчук, В. Ластовецький, Й.М. Петрович, Н.В. Тлучкевич, М.К. Семенець, О.В. Чернецька та ін. Не зважаючи на значну кількість праць, присвячених проблематиці управління витратами, на сьогоднішній день можна простежити різноманітні підходи щодо обґрунтування сутності поняття «собівартість».

На думку Б.С. Гузара [29, с. 106], собівартість являє собою грошовий вираз частини собівартості продукції. Науковець наголошує, що на відміну від ціни, яка являє собою грошове вираження вартості продукції, ціна не включає частину товарів, створених додатковою працею, тобто живою працею, при цьому, у грошовій формі виступає як чистий прибуток [29, с. 106]. Інший науковець, Міценко Н.Г. [39, с. 129] зазначає, що собівартість продукції доцільно розглядати як грошову вартість витрат підприємства, понесених на виробництво та реалізацію продукції. Також на думку науковця, собівартість продукції характеризує ефективність виробничого процесу підприємства, оскільки відобража такі складові виробничого процесу, як рівень організації виробництва; технічний рівень; інноваційність поведінки, продуктивність праці тощо [39, с. 129].

Аналізуючи безпосередньо сільське господарство, варто зазначити, що собівартість є одним з найважливіших показників економічної діяльності підприємств даної сфери, собівартість показує, скільки коштують зусилля на виробництво певного виду продукції та наскільки ці зусилля є економічно вигідними в конкретних природно-економічних умовах господарювання протягом певного періоду [11, с. 121].

Собівартість як економічна категорія являє собою відокремлену частину вартості. Основу цієї категорії становлять вартість спожитих основних та оборотних засобів виробництва і вартість кінцевого продукту. Якщо говорити про економічне розуміння даної категорії, то це є грошовим виразом витрат підприємства, спрямованих на виробництво та реалізацію продукції [12, с 228]. Чумаченко М.В. [67, с. 114] вважає, що «виробництво

та реалізація продукції потребують трудових, матеріальних і грошових витрат» [67, с. 114]. На думку іншого науковця, С.В. Степаненка [49, с. 201], собівартість – це «один з основних найбільш важливих показників роботи підприємства, що використовують для обгрунтування потреби в обігових коштах, планування прибутку, розрахунку ефективності організаційно-технічних заходів і виробництва загалом, для планування та формування цін» [49, с. 201]. У «Типовому положенні з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції у промисловості» [8]. витрати ототожнюються з собівартістю, у документі зазначено, що «Собівартість продукції (робіт, послуг) являють собою виражені в грошовій формі витрати підприємства на виробництво продукції, які формують виробничу собівартість, при цьому, витрати на виробництво і збут формують уже повну собівартість продукції» [8]. Для концептуального аналізу сутності витрат, важливе значення має їх класифікація. Згідно Типового положення витрати про класифіковані за сукупністю ознак (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Класифікація витрат підприємства [8, с. 18]

Класифікаційна ознака	Види витрат
1.За місцем виникнення витрат	Витрати виробництва, цеху, дільниці, службові витрати на вироби, типові представники виробів, групи однорідних виробів, одноразові замовлення, валову, товарну, реалізовану продукцію
2. За видами продукції, робіт, послуг	Витрати на вироби, типові представники виробів, групи однорідних виробів, одноразові замовлення, валову, товарну, реалізовану продукцію
3. За видами витрат	Витрати за економічними елементами, витрати за статтями калькуляції
4. За способами перенесення вартості на продукцію	Витрати прямі, непрямі
5. За ступенем впливу обсягу виробництва на рівень витрат	Витрати умовно-змінні, умовно-постійні
6. За календарними періодами	Витрати поточні, одноразові

Першу ознаку класифікації витрат (за місцем виникнення) також тлумачить, як поділ витрат за належністю їх до виду діяльності. В економічній практиці види виробничої діяльності поділяють на: основну, допоміжну та непромислове господарство [8, с. 20]. До основного виробництва належать цехи, дільниці, що беруть безпосередньо участь у виготовленні продукції. Допоміжне виробництво призначене для обслуговування цехів основного виробництва: виконання робіт по ремонту основних фондів, забезпечення інструментом, запасними частинами для ремонту устаткування, різними видами енергії, транспортними та іншими послугами. До нього належать ремонтні цехи, експериментальні, енергетичні, транспортні та інші підрозділи. До непромислового господарства належать: не заводський транспорт, житлово-комунальне господарство та культурно-побутові заклади, інші культурні підрозділи, які беруть участь у виробництві продукції. Усі витрати на виробництво включаються до собівартості товарів.

За видами витрати класифікуються за економічними елементами та за статтями калькуляції. Під елементами витрат розуміють економічно однорідні види витрат (рис. 1.1).

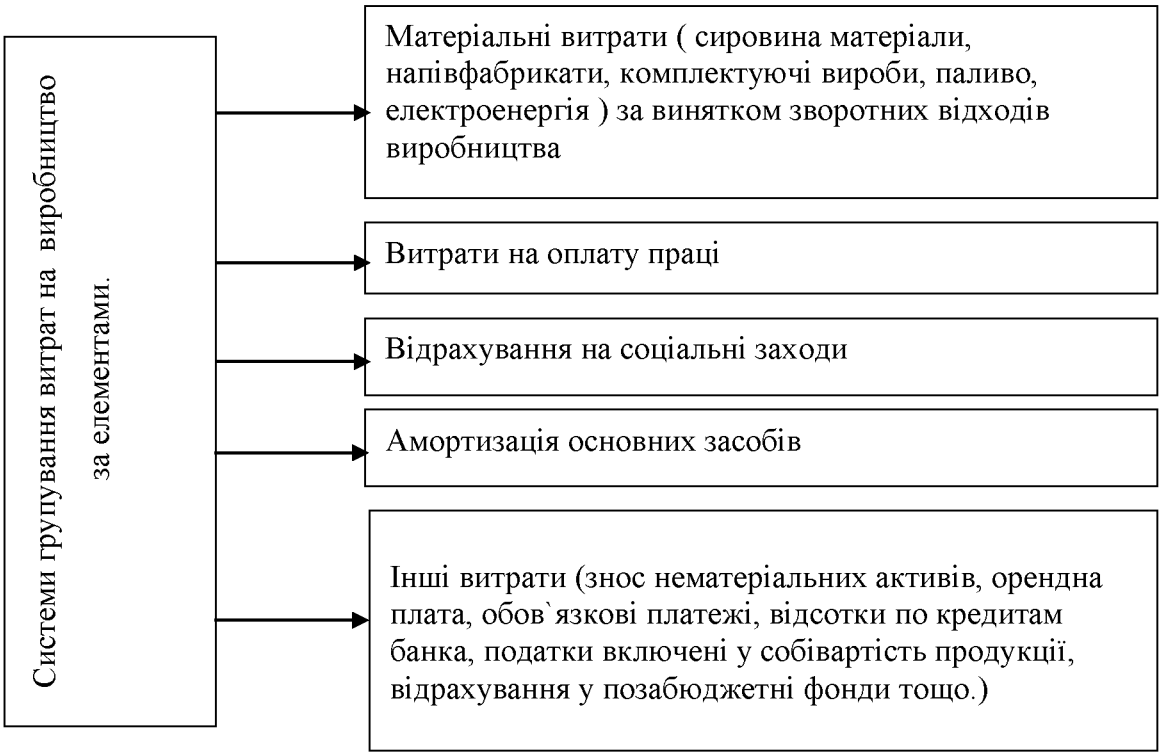

Рис. 1.1. Групування виробничих витрат за елементами [18, с. 25]

Групування витрат за елементами необхідно для аналізу матеріаломісткості, енергоємності, трудомісткості, капіталомісткості, а також для визначення впливу технологічного прогресу на структуру витрат. Детальна розбивка витрат необхідна для того, щоб визначити їх структуру, їх частку в окремих витратах, рівень національного доходу тощо. Групування витрат використовується для оцінки ефективності, створення законодавчої бази для виробництва, аналізу тощо. План групування витрат є відправною точкою для формування майже всіх вартісних параметрів економіки, що визначають ефективність виробництва. Кожна галузь має свої особливості структури витрат з точки зору статей. Групування витрат за статтями калькуляції – це витрати на певні види продукції, а також витрати на первинне та вторинне виробництво [8]. Таке групування витрат за статтями калькуляції вказує, де, для яких цілей і в якій кількості використовуються ресурси. Необхідно розрахувати собівартість окремих видів продукції при багатопредметному виробництві, створити центри накопичення витрат і шукати резерви для їх зменшення. Найважливіші положення щодо складу виробничих витрат не передбачають системи групування статей витрат. Зараз цю проблему вирішують самі компанії.

У деяких сферах відхилення від описаної вище системи групування елементів витрат є значним. Завдяки своєму складу, елементи витрат можуть бути одиничними елементами або складними і складатися з декількох видів витрат. Така форма групування необхідна для економічного аналізу для визначення факторів, що впливають на виробничі витрати у системі внутрішнього обліку. За способом перенесення вартості на продукцію витрати поділяють на прямі та непрямі. Прямі витрати включають витрати, пов’язані з виготовленням певних видів продукції, які можуть бути включені безпосередньо до їх собівартості.

До них належать: матеріальні витрати, що є витратами на сировину та деталі кінцевого продукту; витрати на оплату праці, тобто витрати на оплату праці робітників за час, який вони витрачають на виробництво.

Непрямі витрати включають витрати, пов'язані з виготовленням різних видів продукції. Вони включаються до собівартості шляхом розподілу щодо відповідної бази. Параметри розподілу визначені в галузевих настановах та інструкціях.

Залежно від впливу виробництва на рівень собівартості їх поділяють на умовно змінні та умовно постійні. До умовних змінних належать витрати, абсолютна величина яких зростає із збільшенням обороту виробництва та зменшується із зменшенням виробництва. До умовно змінних витрат належать витрати на сировину, матеріали, що купуються, напівфабрикати, технологічне паливо та енергію, заробітну плату робітників, зайнятих на виробництві тощо.

Витрати умовно фіксуються, якщо їх абсолютна величина істотно не змінюється зі збільшенням (зменшенням) виробництва. До умовних постійних витрат належать витрати, пов'язані з утриманням та управлінням виробничою діяльністю магазинів та витрати на задоволення економічних потреб виробництва. Постійні витрати постійні лише в межах певної виробничої галузі. Тому їх часто називають умовно постійними. Область, в якій «поведінка» постійних витрат не змінюється, називається областю релевантності [5]. Тому деякі джерела пропонують класифікацію витрат за ступенем залежності від прийняття рішень – релевантних та нерелевантних. Постійні витрати залежать від часу, а не від обсягу виробництва. Їх загальна кількість не залежить від кількості виробів, виготовлених у певних межах. Значення постійних витрат суттєво змінюється лише тоді, коли відбуваються значні виробничі зміни, що змінюють виробничу та організаційну структуру компанії, після чого вона знову залишається незмінною. Змінні витрати - це витрати, загальна кількість яких залежить від кількості виробленої продукції з часом. У свою чергу їх можна розділити на пропорційні та непропорційні.

На основі аналізу основних видів витрат підприємства можна представити процес формування витрат підприємства у вигляді схеми (рис. 1.2).

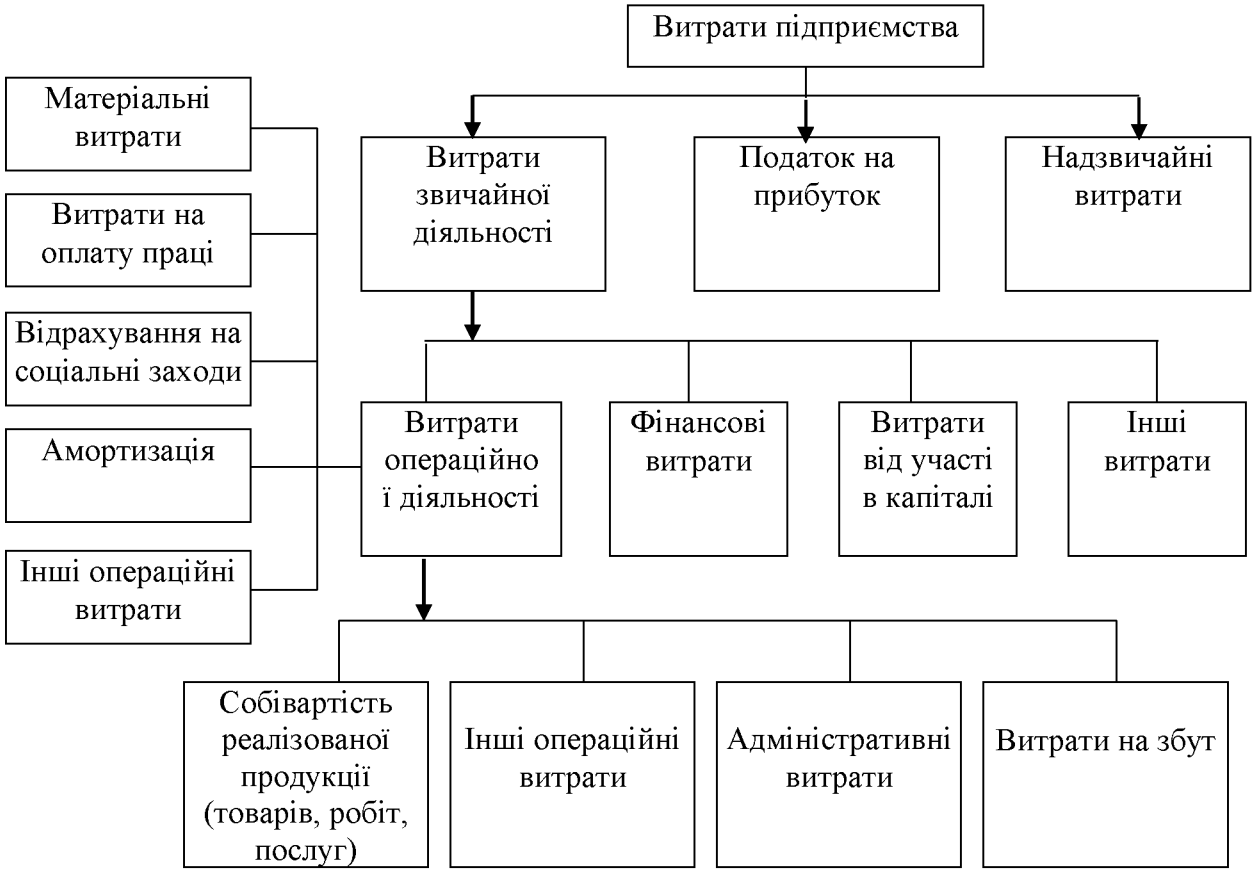

Рис. 1.2. Процес формування витрат підприємства

Таким чином, узагальнюючи варто зазначити, що собівартість продукції, це всі витрати, що були створені підприємством, господарським суб'єктом, під час виробництва та реалізації продукції та іншої діяльності.

Витрати виникають у процесі формування та використання ресурсів підприємства для досягнення поставленої мети та цілей. Витрати мають різне спрямування, але найбільш загальним і важливим є поділ витрат на інвестиційні та поточні (операційні), зв'язані з безпосереднім виконанням підприємством головної функції – виготовлення продукції (надання послуг). Для оцінювання результатів господарської діяльності важливою є грошова оцінка витрат, оскільки вона віжображає вартість продукції (послуг). Витрати мають натуральну та грошову форми. Планування й облік витрат факторів виробництва в натуральній формі (кількість, маса, об'єм, довжина тощо) має важливе значення для організації діяльності підприємства.

1.2. Методичні підходи до оцінювання витрат у підприємствах

Собівартість охоплює виробництво продукції для підприємства, оскільки сама собівартість є головним фактором ціноутворення. Чим вища цінність, тим вища ціна, інші речі однакові. Різниця між ціною та витратами полягає у прибутку. На відміну від прямо пропорційних відносин, це впливає на продаж товарної продукції на рівні прибутку, співвідношення між високим прибутком і вартістю продукції. Головною задачею управління витратами є зменшення витрат на продаж товару, вкладання коштів у витрати на виробництво та продаж, прибуток і навпаки.

Важливою є здатність компанії впливати на свої витрати, однак слід враховувати наступне. По-перше, перелік витрат, які можна нести самостійно, регулюється державою. На основі типових положень розробленої галузі, відомчих пунктів, інструкцій, що визначають порядок визначення планової та фактичної собівартості продукції (робіт, послуг). Витрати на виробництво та обіг, включаючи виробництво (роботи, послуги), включають такі елементи: матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відхилення від соціальних заходів, амортизація довгострокових активів, інші витрати. По-друге, як частина включених витрат, сума деяких з них також регулюється державою після встановлення стандартів відрахувань. Це стосується, зокрема, таких видів видатків: внески на соціальну діяльність (єдиний соціальний внесок); знос основних засобів та нематеріальних активів; Витрати на фінансування ремонту та вдосконалення основних фондів; інші витрати (відрахування на дорожнє фінансування, деякі позабюджетні фонди для фінансування досліджень у філіях та філіях). Здатність компаній впливати на ці елементи витрат обмежена. Однак, якщо його можна використовувати, належним чином керуючи показниками, до яких застосовуються встановлені стандарти відмов: витрати на оплату праці, структура та джерела фінансування; завдяки основним фондам фірми, її структурі та весняному формуванню [17, с.139].

Без урахування витрат неможливо визначити фінансовий результат виробничо-господарської діяльності підприємства. Зниження витрат на виробництво та дистрибуцію, включаючи скорочення витрат, є одним із факторів, що призводять до збуту. Цього можна досягти за допомогою ряду факторів, що знижують витрати на виробництво та розподіл. Для цього потрібно: знайти повний перелік визначених витрат, які включені до стандартних нормативних актів, складу та формування витрат з урахуванням обсягу бізнесу. Для максимізації прибутку в умовах ринкової економіки, через конкуренцію управління витратами сприяє оптимізації ефективності виробництва та розподілу ресурсів. Цей процес стосується ринкової моделі економіки, за якою виробничі ресурси споживаються ефективніше і забезпечують більші потреби споживачів. Водночас конкурентні умови економіки гарантують ефективність виробництва. Протягом довго-термінового періоду компанія при чистій конкуренції досягає потрійної рівноваги, тобто ціна на продукцію дорівнює мінімальним питомим витратам та маржинальним витратам. Це означає, що компанія буде використовувати найменшу кількість виробничих ресурсів. Розробка цінової політики та розрахунок ціни на товари (роботу, послугу) для збільшення витрат (1.3).

Особливістю того, як працює сільське господарство, є те, що тут ціни на сільськогосподарську продукцію формуються в умовах, які наближаються до чистої конкуренції, а ціни на ресурси для сільського господарства - в умовах недосконалої конкуренції. Це є причиною багатьох проблем, які існують у цій галузі: дисбаланс цін між сільськогосподарською продукцією та необхідними ресурсами, необхідність державної підтримки сільського господарства та регулювання цін, різний рівень доходів та ефективність виробництва в різних галузях. Можливість компаній впливати на ці елементи витрат обмежена. Однак за допомогою належного управління показниками, до яких застосовуватимуться встановлені норми відрахувань: витрати на оплату праці, структура та джерела фінансування; вартість основних засобів компанії, її структура та джерела заснування [17, с.139].

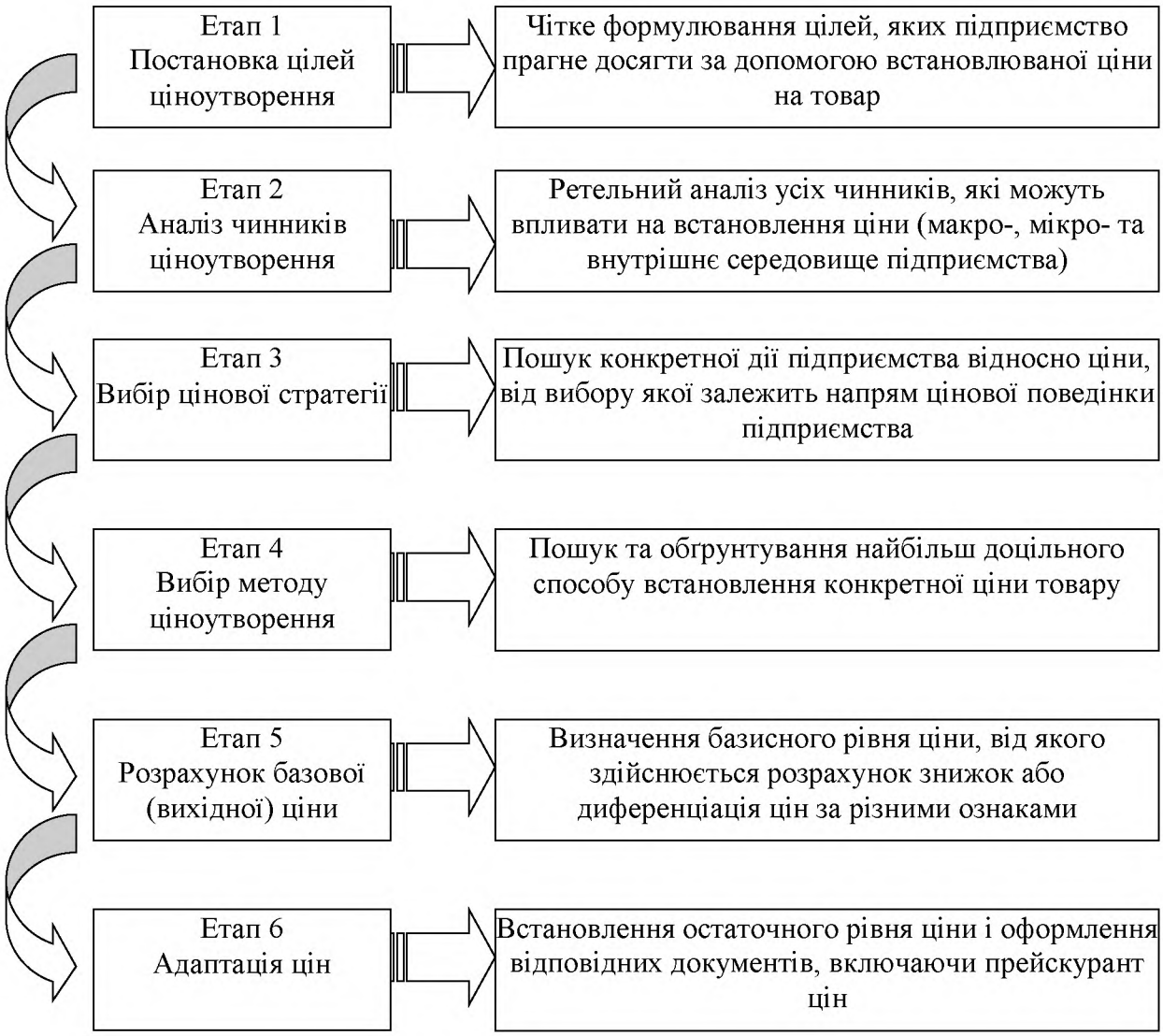

Рис. 1.3. Етапи процесу ціноутворення

Джерело: удосконалено автором

За ринкових умов господарювання можуть застосовуватися різноманітні методи ціноутворення:

1. Розрахунок ціни за методом «середні витрати плюс прибуток» є найпростішим і широко застосовуваним. Згідно з ним ціна (Ц) визначається за формулою:

$$Ц = СВ + П, \quad (1.1)$$

де СВ – середні витрати (собівартість);

П – величина прибутку в ціні, яка встановлюється самим підприємством (організацією) або обмежується державою як граничний рівень рентабельності продукції (послуг).

2. Розрахунок ціни на підставі цільового (фіксованого) прибутку вважається різновидом методики визначення ціни на засаді середніх витрат (собівартості). Особливість його полягає в тім, що ціну поставлено в жорстку залежність від загального розміру прибутку, який підприємство передбачає одержати від продажу певної кількості продукції. За умови прямолінійної динаміки залежних величин ціна встановлюється з використанням формули

$$Ц = С_{зм} + \frac{С_{пост} + П_{заг}}{N}, \qquad (1.2)$$

де $С_{зм}$ – змінні витрати на одиницю продукції (послуги);

$С_{пост}$ – постійні витрати на дану продукцію (послугу) за певний період (квартал, рік);

$П_{заг}$ – загальна сума прибутку, яку можна одержати від продажу продукції (надання послуги) за той самий період;

N – обсяг продажу продукції (наданої послуги) в натуральному вимірі.

3. Установлення ціни на засаді суб'єктивної цінності товару здійснюється з урахуванням потенційного (реально виявленого) попиту.

4. Метод ціноутворення «за рівнем поточних цін» («за рівнем конкуренції») полягає в тім, що ціну розглядають та встановлюють як функцію цін на аналогічну продукцію в конкурентів. Залежно від особливостей продукції і типу ринку (монополія, олігополія) цей метод ціноутворення має різні модифікації (установлення ціни на рівні поточної ринкової ціни або трохи нижче за неї; установлення ціни на конкретний виріб з урахуванням цін на аналогічну продукцію та співвідношення параметрів цих виробів).

Без розрахунку собівартості неможливо визначити фінансовий результат діяльності підприємства. Зниження витрат на виробництво та дистрибуцію, є важливим фактором збільшення прибутку від продажу. Цього

можна досягти, використовуючи численні фактори, що знижують собівартість продукції та розподілу. Для цього необхідно враховувати такі принципи: знати повний перелік витрат, зазначених у типових положеннях, особливості структури та формування витрат з урахуванням сфери діяльності підприємства.

Важливий показник ефективності витрат – витрати на гривню товарної продукції, який вигідний тим, що по-перше є універсальним, тобто може розраховуватись у будь-якій галузі, і, по-друге, наглядно демонструє прямий зв'язок між собівартістю та кінцевим результатом господарської діяльності. Визначається він через відношення повної собівартості до вартості виробленої товарної продукції. На його рівень впливають як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори (рис. 1.4).

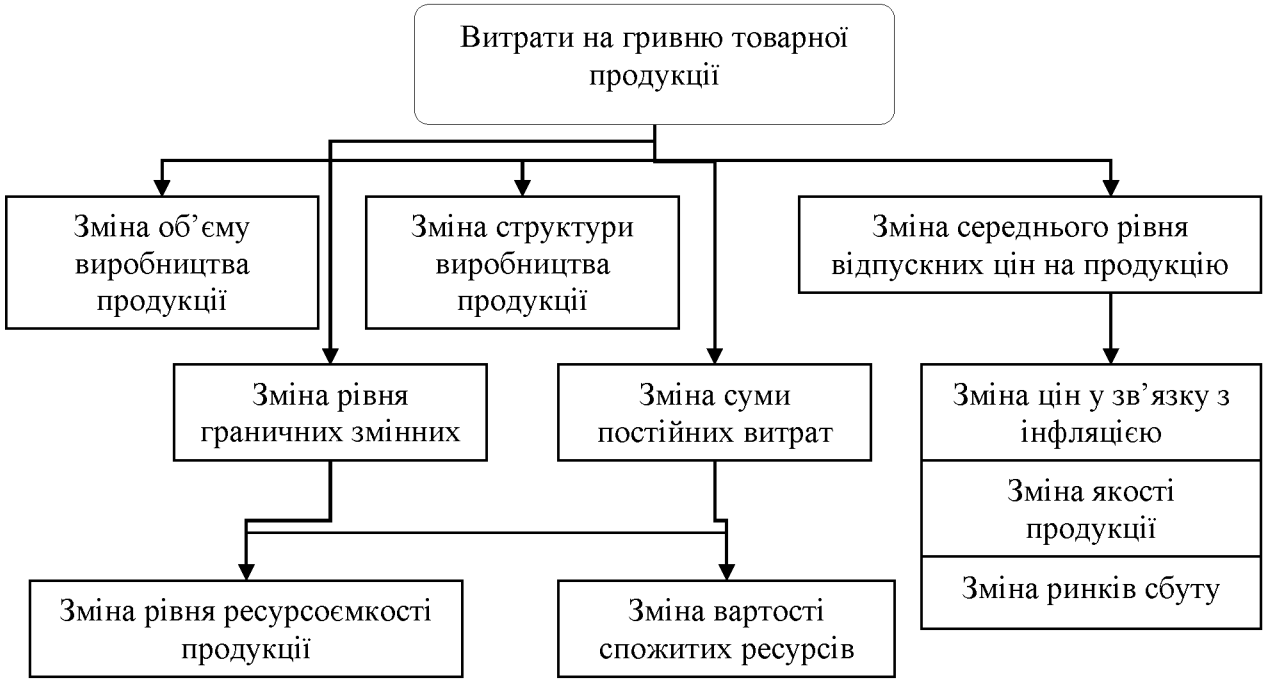

Рис. 1.4. Взаємозв'язок факторів, визначаючих рівень витрат на одну грошову одиницю вартості продукції [26, с. 284]

Вплив факторів на зміну витрат на одну грошову одиницю вартості розраховується методом ланцюгових підстановок.

У сільськогосподарському виробництві розрізняють кілька видів собівартості. Індивідуальна собівартість визначається на кожному підприємстві. По окремих видах продукції її рівень залежить від місцевих агрономічних, зоотехнічних, технічних, організаційно-економічних і природних умов. Суспільна собівартість розраховується за сукупністю підприємств і відображає середні витрати на виробництво продукції. Розрізняють такі форми її, як середньогалузева (обчислюється по країні в цілому в розрізі кожного виду продукції), середньозональна і зведена. Остання визначається відповідно до адміністративно-територіального принципу – по району, області.

За економічним змістом і видами витрат, що включаються у собівартість продукції, розрізняють виробничу і повну (комерційну) собівартість. Виробничу собівартість формують витрати, пов'язані з виробництвом і доробкою продукції, її транспортуванням до франко-місця зберігання (виробничого споживання зеленої маси на корм). У повну собівартість включають виробничу собівартість і витрати підприємства на реалізацію продукції [58, с. 112].

На рівень собівартості аграрної продукції впливає значна кількість чинників, основними з яких є: система управління, технологія виробництва, застосовувані ресурси, якісні характеристики зерна, якість земельних ресурсів, природно-кліматичні умови, трудові ресурси і багато ін. Розглядаючи собівартість як один з вирішальних чинників, який впливає на ефективність комерційної діяльності підприємства, варто зауважити, що собівартість формується на різних етапах виробництва та реалізації продукції. У кожному окремому випадку виробнича собівартість може бути досить низькою, але рівень повної собівартості при цьому буде вищим за собівартість продукції підприємства-конкурента, отже, підприємство не має можливості знизити рівень ціни реалізації на окремий вид продукції, оскільки це призведе до зниження рівня прибутковості або взагалі до збиткового виробництва [37, с.124].

Таким чином, виробничі витрати співвідносяться з показниками ефективності виробництва. Вона відображає більшу частину собівартості продукції і залежить від зміни виробничих умов. Техніко-економічні виробничі фактори мають значний вплив на рівень собівартості. Цей ефект проявляється в залежності від змін у технології, технології, організації виробництва, у структурі та якості продукції, витратах та їх виробництві. Правильність і своєчасність визначення фактичних виробничих витрат компанії безпосередньо впливає на своєчасність та ефективність управлінських рішень, правильність постановки пріоритетів для подальшого розвитку виробництва. Фінансовий стан компанії також може залежати від того, наскільки правильно сформовані витрати на продукцію (роботи, послуги), а також валовий та оподатковуваний прибуток.

Підсумовуючи варто зазначити, що витрати дозволяють визначити та пливають на основні показники прибутковості компанії, оскільки вони грошово фокусують витрати на матеріали, технології, робочі та фінансові ресурси, пов'язані з підготовкою, організацією, виробництвом та реалізацією продукції.

Висновки до розділу 1

1. Собівартість продукції – це грошова форма витрат на підготовку її виробництва, виготовлення і збут. Відображаючи рівень витрат на виробництво, собівартість комплексно характеризує ступінь використання усіх ресурсів підприємства, а значить, і рівень техніки, технології та організації виробництва.

2. Класифікація витрат за елементами дозволяє виділити такі групи витрат: матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація основних засобів, інші витрати (знос нематеріальних активів, орендна плата, обов`язкові платежі, відсотки по

кредитам банка, податки включені у собівартість продукції, відрахування у позабюджетні фонди тощо.)

3. Незалежно від конкретних особливостей виробництва і продукції калькулювання передбачає розв'язування таких методичних завдань: визначення об'єкта калькулювання і вибір калькуляційних одиниць, визначення калькуляційних статей витрат та методики їхнього обчислення. При калькулюванні сільськогосподарської продукції доцільно було б використовувати саме нормативний метод обліку витрат, в основі якого лежить нормативна собівартість, що найбільш точно враховує зміни, які відбуваються у процесі виробництва і дає можливість проводити оперативний аналіз та приймати стратегічні управлінські рішення.

4. Калькуляція витрат сільськогосподарської продукції зводиться до одиниць калькулювання у центнерах. До об'єктів планування у сільському господарстві відносять види продукції, що отримують в ході процесу виробництва сільськогосподарської продукції. Тому для їх калькулювання беруть об'єкти, що являють собою зерно, насіння, коріння, посадковий матеріал, молоко, приріст живої маси та інші, що в результаті технології виробництва перетворюються на готову продукцію.

5. Для оцінки ефективності витрат використовують такі показники, як рентабельність витрат, рентабельність продаж, загальний рівень рентабельності, також доцільно розраховувати показники цінової конкурентоспроможності. Собівартість є основою системи ціноутворення.

РОЗДІЛ 2
ОЦІНЮВАННЯ ДОСЯГНУТОГО РІВНЯ ВИТРАТ У ПІДПРИЄМСТВІ

2.1. Склад і структура витрат підприємства

Полтавський район розташований в межах Придніпровської низовини, а точніше Полтавської рівнини в північно-східній частині Полтавської області. Площа району – 1259,89 км^2, що складає 4,4 % території області. Територією району проходять магістралі республіканського і європейського значення. Площа сільськогосподарських угідь становить 93,5 тис. га, більшість з них – це чорноземи. Район має хорошу розвинену інфраструктуру. У Полтавському районі відкрито п'ять нафтових, газових і газоконденсатних родовищ. Полтавський район має зручне економіко-географічне положення. Для даної території характерний помірно-континентальний клімат, середня температура влітку – 19-23 ° С, взимку – (-8-10 °С), кількість опадів – 480-520 мм. Погодні умови останнім часом зазнали значних змін, що негативно позначається на сільському господарстві. Рівень грунтових вод – 17018 м. Найбільш поширені грунти – чорноземи типові малогумуені важкссуглинки, частково вилужені, залягають на плоских вододільних терасах. Таким чином, сільське господарство є домінуючою галуззю Полтавського району.

Типовим сільськогосподарським підприємством Полтавського району є ХХ «Назва підприємства», яке знаходиться на відстані 16 км від м. Полтава. ХХ «Назва підприємства» розташоване у лісостеповій зоні достатньої вологості. середньорічна кількість опадів, за даними полтавської мете реологічної станції, складає 450 мм. У ХХ «Назва підприємства» є кілька типів грунтів, які утворилися в залежності від різних умов рельєфу, зволоження грунту, різних ґрунтових порід. Переважають в господарстві чорноземи глибокі мало гумусні. Рельєф господарства в основному рівнинний. Таким чином, природо-кліматичні умови ХХ «Назва підприємства» є сприятливими для вирощування основних

сільськогосподарських культур. Далі розглянемо організаційно-економічну структуру господарства.

ХХ «Назва підприємства» є підприємством, заснованим на базі колективного сільськогосподарського підприємства ім. Воровського, що реорганізується і утвореним на засадах угоди громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності у сільському господарстві з метою одержання прибутку. ХХ «Назва підприємства» до 2013 р. діяло у форму товариства з обмеженою відповідальністю, а у 2013 р. відбулася його реорганізація. Організаційна та управлінська структури підприємства представлені в додатках Б, В. Система управління підприємства лінійно-функціональна, що характерно для більшості сільськогосподарських підприємств середніх розмірів в Україні. Проаналізуємо склад і структуру земельних угідь господарства (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Склад і структура сільськогосподарських угідь
у ХХ «Назва підприємства», 2015 – 2020 рр.

Вид земельних угідь	Роки					2020 р. до 2015 р.	
	2015	2017	2018	2018	2020	абсолютне відхилення, (+, -)	відносне відхилення, %
Сільськогосподарські угіддя, га	4556	4544	4152	4110	4076	-480	-10,5
у т. ч. рілля	4360	4349	3956	3914	3880	-480	-11,0
Сінокоси та пасовища	196	195	196	196	196	0	0,0
Рівень розораності сільськогосподарських угідь, %	95,7	95,7	95,3	95,2	95,2	-0,51	х

Аналіз даних табл. 2.1 свідчить, що площа ХХ «Назва підприємства» становила у 2020 р. 4076 га, що на 480 га менше, ніж у 2015 р., починаючи із 2013 р. спостерігається поступове скорочення площі сільськогосподарських угідь підприємства, що пов’язано із реорганізацією даного суб’єкта господарювання. Площа ріллі складала у 2020 р. 3880 га, що становить 95,2 %. Такий рівень розораності є надто високий, особливо враховуючи те, що у підприємстві розвивається галузь тваринництва, яка потребує наявності

значних площ сінокосів та пасовищ, частка яких у господарстві становить лише 4,8 % (196 га). Протягом досліджуваного періоду їх площа не змінювалась. Розглянемо динаміку середньооблікової чисельності працівників та чисельності працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка середньооблікової чисельності працівників у ХХ «Назва підприємства», 2015 – 2020 рр.

Показники	Роки					2020 р. до 2015 р.	
	2015	2017	2018	2018	2020	абсолютне відхилення, (+; –)	відносне відхилення, %
Середньооблікова чисельність персоналу	283	282	266	262	243	-40	-14,1
у т.ч. адміністративний персонал	30	30	28	26	24	-6	-20,0
Середньорічна чисельність працівників, зайнятих у сільському господарстві	253	252	238	236	219	-34	-13,4
у т.ч в рослинництві	148	147	134	133	119	-29	-19,6
тваринництві	105	105	104	103	100	-5	-4,8
Питома вага, % до загальної кількості працівників, зайнятих у сільському господарстві							
у т.ч в рослинництві	58,5	58,3	56,3	56,4	54,3	-4,2	х
тваринництві	41,5	41,7	43,7	43,6	45,7	4,2	х

На основі даних табл. 2.2 можна зробити висновок про те, що у ХХ «Назва підприємства» у 2020 р. порівняно з 2015 р. середньооблікова чисельність працівників зменшилася на 40 осіб (14,1 %), зокрема зменшилась чисельність адміністративного персоналу на 6 осіб (20 %). Такі зміни зумовлені оптимізацією системи управління впідприємстві. Щодо основного виробництва – сільського господарства, то в цій сфері зайнято 219 осіб, з них 119 осіб (54,3 %) зайнято в рослинництві, 100 осіб (45,7 %) – у тваринництві. Протягом досліджуваного періоду структура працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві змінилась на 4,2 %.

Виробничий потенціал сільськогосподарського підприємства, окрім земельних та трудових ресурсів, включає також техніко-технологічний потенціал, який використовується безпосередньо у виробничому процесі і є основою цього процесу. Техніко-технологічну основу длядіяльності підприємства складають машини й обладнання, так звана активна частина основних засобів. Проаналізуємо забезпеченість підприємства виробничими засобами та показники ефективності їх використання (додаток Д).

Середньорічна вартість основних засобів у ХХ «Назва підприємства» у 2020 р. порівняно з 2015 р. збільшилась на 60617,5 тис. грн. (у 2,5 рази), їх вартість становила на кінець 2020 р. 108197 тис. грн. Показники фондозабезпеченості та фондоозброєності праці є досить високими, вони становили у 2020 р. відповідно 2509,6 тис. грн. та 467,1 тис. грн, що говорить про високий рівень технічної оснащеності праці та переважаючий інтенсивний тип розвитку підприємства. Показник фондовіддачі знизився і становив у 2020 р. 1,17 грн, тоді як фондоємність становила 0,86 грн і має тенденцію до підвищення. Тривалість одного обороту оборотних засобів у господарстві у 2020 р. порівняно з 2015 р. збільшилась на 8,3 %, цей показник у 2020 р. становив – 225 днів.

Основним економічним показником, який характеризує спеціалізацію підприємства, є структура його товарної продукції. Визначимо виробничий напрямок господарства за допомогою даних додатку Е. Як свідчать дані додатку Е, у ХХ «Назва підприємства» домінуючою галуззю є рослинництво, її питома вага складає 64,5 %, тоді як тваринництво становить лише 35,5 %. Підприємство є диверсифікованим, кожного року вирощує близько десяти сільськогосподарських культур, однак, при цьому, як і в більшості сільськогосподарських підприємств найбільшу частку складає дохід від реалізації кукурудзи на зерно – 25,9 %, на другому місці знаходиться соняшник – 20,5 %. Механізм формування витрат та стратегічне управління ними є важливою складовою системи менеджменту ХХ «Назва підприємства». Ефективність діяльності сільськогосподарського підприємства визначається фінансовим результатом та рівнем його витрат.

Витрати на виробництво продукції та надання послуг є одним з основних об'єктів управління підприємством на мікрорівні. Елементи системи управління витратами та їхній зв'язок з функціями менеджменту наведено на рис. 2.1.

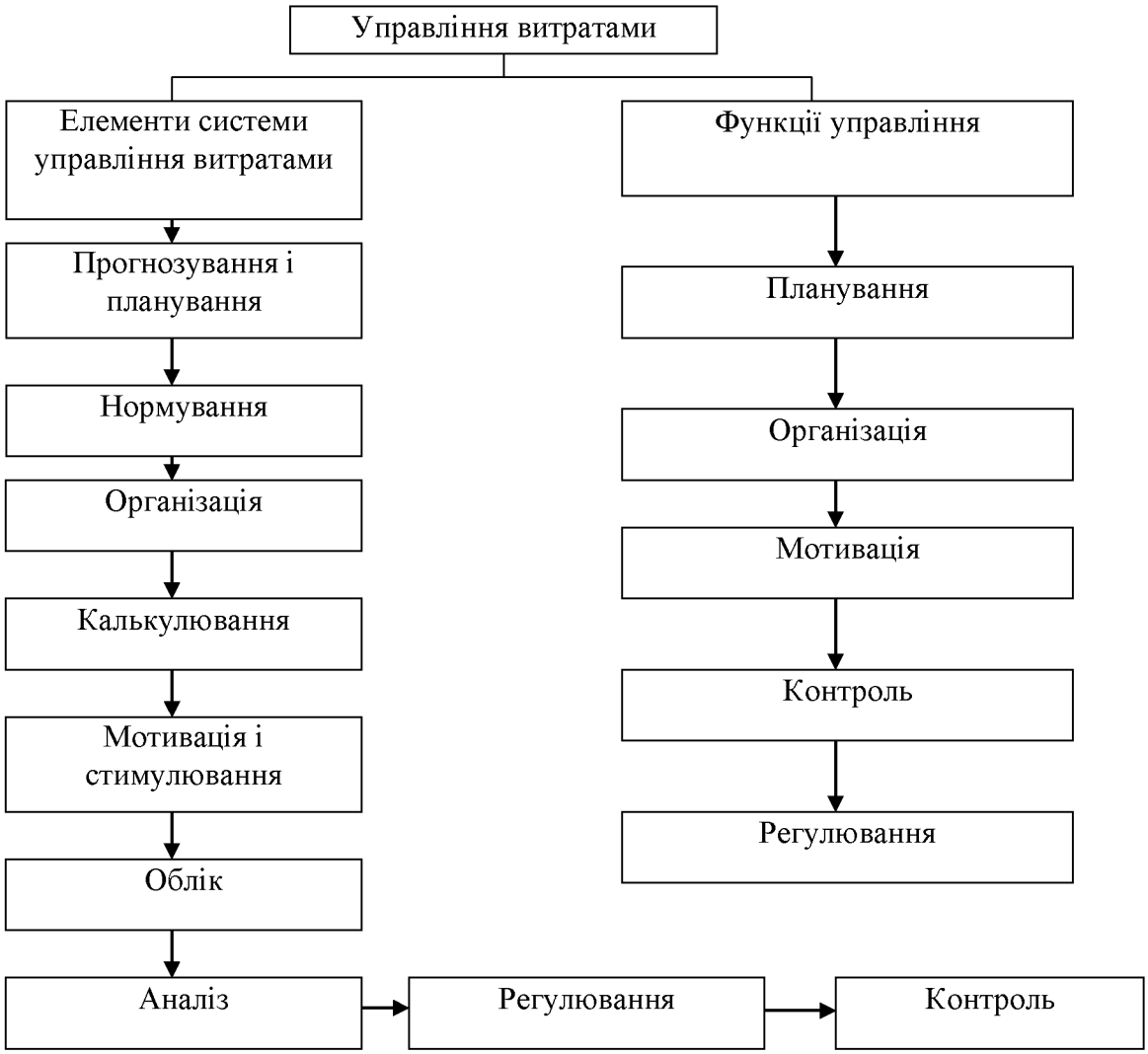

Рис. 2.1. Взаємозв'язок елементів системи управління витратами з функціями управління у ХХ «Назва підприємства», 2020 р.

Управління витратами у ХХ «Назва підприємства» передбачає виконання всіх функцій управління. Таким чином, функції управління витратами повинні реалізовуватись через складові управлінського процесу: планування, організація, прогнозування, аналіз, облік, калькулювання, нормування, мотивація та стимулювання, регулювання та контроль витрат.

Витрати підприємства – це сукупність матеріальних витрат, а також витрат живої праці, що в цілому характеризує вартість виробництва продукції та надання послуг підприємством. Проаналізуємо структуру операційних витрат ХХ «Назва підприємства» (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка складу і структури операційних витрат у ХХ «Назва підприємства», 2015-2020 рр.

Види операційних витрат	Роки					Абсолютне відхилення 2020 р. від 2015 р. (+; –)
	2015	2017	2018	2018	2020	
Матеріальні витрати	24776	34460	41690	55517	64933	40157,0
Витрати на оплату праці	13539	19872	24993	27770	27566	14027,0
Відрахування на соціальні заходи	4113	4278	5380	6059	5977	1864,0
Амортизація	3459	6294	9508	14397	13597	10138,0
Інші операційні витрати	8284	14256	13613	20003	23572	15288,0
Всього	54171	79160	95184	123746	135645	81474,0
У % до загальної суми						
Матеріальні витрати	45,7	43,5	43,8	44,9	47,9	2,1
Витрати на оплату праці	25,0	25,1	26,3	22,4	20,3	-4,7
Відрахування на соціальні заходи	7,6	5,4	5,7	4,9	4,4	-3,2
Амортизація	6,4	8,0	10,0	11,6	10,0	3,6
Інші операційні витрати	15,3	18,0	14,3	16,2	17,4	2,1
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0

Аналіз даних табл. 2.3 свідчить про збільшення операційних витрат у ХХ «Назва підприємства» у 2020 р. порівняно з 2015 р. на 81474 тис. грн, або на 158,8 %. Найбільшу питому вагу у структурі операційних витрат займають матеріальні витрати – 47,9 % (64933 тис. грн), їх сума збільшилася на 40157 тис. грн, або на 156,6 %. Витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи збільшилися менш несуттєво, що насамперед пов'язано із певним зменшенням чисельності персоналу підприємства, а також зміною системи відрахувань згідно законодавства.

Сума витрат на оплату праці у 2020 р. становила 27566 тис. грн, а їх питома вага – 20,3 %, питома вага цієї статті витрат скоротилась на 4,7 п.п. Сума амортизаційних відрахувань збільшилась протягом досліджуваного періоду у 2,7 рази і становила у 2020 р. 13597 тис. грн, їх питома вага відповідно збільшилась на 3,6 п.п. і становила відповідно 10 %.

Суттєва питома вага матеріальних витрат в операційних витратах ХХ «Назва підприємства» свідчить про значну матеріаломісткість виробництва, що підкреслює необхідність пошуку резервів щодо удосконалення технології виробництва сільськогосподарської продукції. Більш наглядно можна оцінити структуру операційних витрат за допомогою даних рис. 2.2.

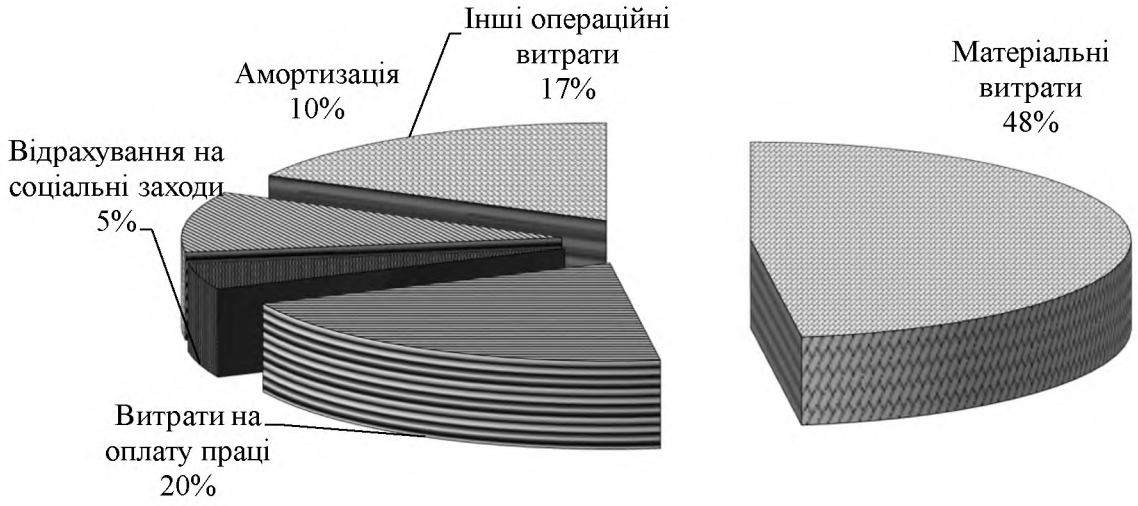

Рис. 2.2. Структура операційних витрат у ХХ «Назва підприємства», 2020 р.

Аналіз показників рис. 2.2 підкреслює те, що найбільшу питому вагу у структурі операційних витрат ХХ «Назва підприємства» займають матеріальні витрати – 48 %, на другому місці – витрати на оплату праці – 20 %. Проаналізуємо склад і структуру витрат в галузі рослинництва (табл. 2.4, таблиця Є.1 додатку Є). Протягом 2015-2020 рр. спостерігається суттєве зростання витрат у галузі рослинництва ХХ «Назва підприємства» за всіма статтями. Так, у цілому виробничі витрати збільшилися на 42502,2 тис. грн, або у 2,2 р. Найбільшу питому вагу у структурі витрат підприємства

займають матеріальні витрати – 40235,4 тис. грн, або 51,9%, з них найбільшу питому вагу займають витрати на насіння та посадковий матеріал – 18,3 %, а також інші матеріальні витрати – 13308,8 тис. грн (17,2 %).

Таблиця 2.4

Динаміка складу виробничих витрат галузі рослинництва у ХХ «Назва підприємства», 2015-2020 рр.

Види виробничих витрат	Роки					Абсолютне відхилення 2020 р. від 2015 р. (+; –)
	2015	2017	2018	2018	2020	
Витрати на оплату праці	3235	5059	5505,1	4147,3	7973,2	4738,2
Відрахування на соціальні заходи	983	1110	1184	1133,1	1326,2	343,2
Матеріальні витрати	20705	27369	24462,8	34750,4	40235,4	19530,4
у тому числі насіння та посадковий матеріал	4102	3963	5218,7	10243	14199,2	10097,2
мінеральні добрива	3546	4809	4229,8	4107,5	5924	2378,0
паливо й енергія	6643	8968	7240,3	4582,6	6511,2	-131,8
електроенергія	264	418	663,8	320,4	292,2	28,2
інші матеріальні витрати	6150	9211	7110,2	15496,9	13308,8	7158,8
Амортизація	2209	3834	5331,4	8847,7	11160,4	8951,4
Інші операційні витрати	7958	13798	18613,4	13148,3	16897	8939,0
Всього	35090	51170	55096,7	62026,8	77592,2	42502,2

Питома вага витрат на оплату праці у 2020 р. становила 10,3 %, а їх сума відповідно – 7973,2 тис. грн, порівняно із 2015 р. це у 2,5 рази більше. Збільшилась питома вага амортизаційних відрахувань з 6,3 % до 14,4 %, сума яких становила 11160,4 тис. грн.

Протягом досліджуваного періоду зменшились витрати на паливо на 10,5 п.п., що пов'язано із оптимізацією технологічних процесів і як наслідок зменшенням потреби в паливно-мастильних матеріалах, з одного боку, а також із збільшеням питомої ваги і них витрат – з іншого боку. Структура матеріальних витрат галузі рослинництва представлена на рис. 2.3.

Для порівняння розглянемо структуру витрат головного конкурента ХХ «Назва підприємства» ДП «ДГ «Степне», яке має подібні параметри розміру, також є диверсифікованих, розвиває як рослинництво, так і тваринництво.

Структура виробничих витрат в галузі рослинництва ДП «ДГ «Степне» представлена в табл. Є.2 додатку Є. Протягом 2015-2020 рр. спостерігається зростання витрат у галузі рослинництва ДП "ДГ «Степне» за всіма статтями.

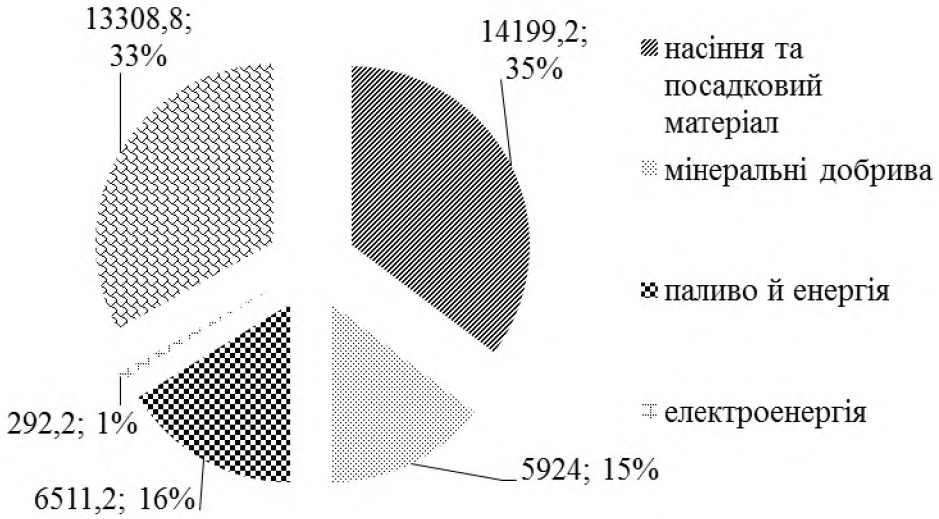

Рис. 2.3. Структура матеріальних витрат у галузі рослинництва ПП «ім. Калашника, 2020 р.

Так, у цілому виробничі витрати збільшились у 2,2 р. Найбільшу питому вагу у структурі витрат підприємства займають матеріальні витрати – 71 % у 2020 р., з них найбільшу питому вагу займають інші матеріальні витрати – 48,7 %, витрати на оплату послуг і робіт, що виконані сторонніми організаціями нафтопродукти – 28,8 %, запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту – 19,1 %. Витрати на насіння і посадковий матеріал складають 1284 тис. грн, або 4,4 %, на мінеральні добрива – 902 тис. грн (10,2 %). Сума витрат на оплату праці у галузі рослинництва в господарстві збільшилася, однак, їх питома вага зменшилась на 5,5 п.п. Питома вага амортизаційних відрахувань суттєво знизилася – на 1,9 п.п. Порівняння структури витрат двох підприємств свідчить про певні відмінності, це пов'язано насамперед із системою управління підприємством. ДП «ДГ «Степне» є державним підприємством дослідним господарством, що впливає на гнучкість управління витратами. Проаналізуємо показники складу (табл. 2.5) і структури витрат (табл. Ж.1 додаток Ж) у галузі тваринництва

ХХ «Назва підприємства». Протягом досліджуваного періоду спостерігається збільшення виробничих витрат у галузі тваринництва ХХ «Назва підприємства» на 5917,7 тис. грн, або на 95,3 %, у 2020 р. порівняно з 2015 р.

Таблиця 2.5

Динаміка складу виробничих витрат галузі тваринництва у ХХ «Назва підприємства», 2015-2020 рр.

Види виробничих витрат	Роки					Абсолютне відхилення 2020 р. від 2015 р. (+; –)
	2015	2017	2018	2018	2020	
Витрати на оплату праці	6211	7653	10111	12540,4	12128,7	5917,7
Відрахування на соціальні заходи	1889	1780	2174	3434,3	2600,4	711,4
Матеріальні витрати	12464	19079	32905,1	29418,2	28275,1	15811,1
у тому числі корми – всього	7325	11604	23645	20050	22596,1	15271,1
з них корми покупні	3785	3710	4169	2641,1	3020	-765,0
інша продукція сільського господарства	579	795	1791	2641,1	310,1	-268,9
нафтопродукти	2119	2952	4155	3280,6	1398,7	-720,3
електроенергія	791	1124	1241	1442,4	866	75,0
інші матеріальні витрати	1650	2604	2073,1	2004,1	3104,2	1454,2
Амортизація	1049	1334	1977	3305,9	1597,8	548,8
інші операційні витрати	124	240	701	2004,1	1472,4	1348,4
Всього	21737	30086	47868,1	50349,1	46074,4	24337,4

При цьому, найбільшу питому вагу у структурі виробничих витрат займають матеріальні витрати – 61,4 % (28275,1 тис. грн), їх сума протягом досліджуваного періоду збільшилась на 15811,1 тис. грн, або у 2,3 рази, що зумовлено у першу чергу збільшенням вартості кормів на 15811,1 тис. грн, або у 3 рази.

Питома вага витрат на оплату праці у ХХ «Назва підприємства» у 2020 р. становила 26,3 %, що на 2,2 п.п. менше, ніж у 2015 р., а їх сума протягом досліджуваного періоду збільшилася майже у 2 рази, на 5917,7 тис. У цілому варто зазначити, що підприємство має високий рівень матеріаломісткості виробництва та порівняно низький рівень зарплатомісткості у галузі тваринництва підприємства, що в цілому є негативним насамперед тому, що зменшується значимість людського

капіталу. Питома вага інших складових виробничих витрат у галузі тваринництва господарства незначна.

Аналізуючи аналогічні показники ДП «ДГ «Степне», варто вказати на збільшення виробничих витрат у галузі тваринництва у 2,2 р., у 2020 р. порівняно з 2015 р. Найбільшу питому вагу у структурі виробничих витрат займають матеріальні витрати – 70,9 %, їх сума протягом досліджуваного періоду збільшилась у 2 рази. Питома вага витрат на оплату праці становить 17,1 %, їх сума протягом 2015-2020 рр. збільшилася на 32,6 %, однак, питома вага зменшилася на 5,2 п.п. Структура матеріальних витрат галузі тваринництва ХХ «Назва підприємства» представлена на рис. 2.4.

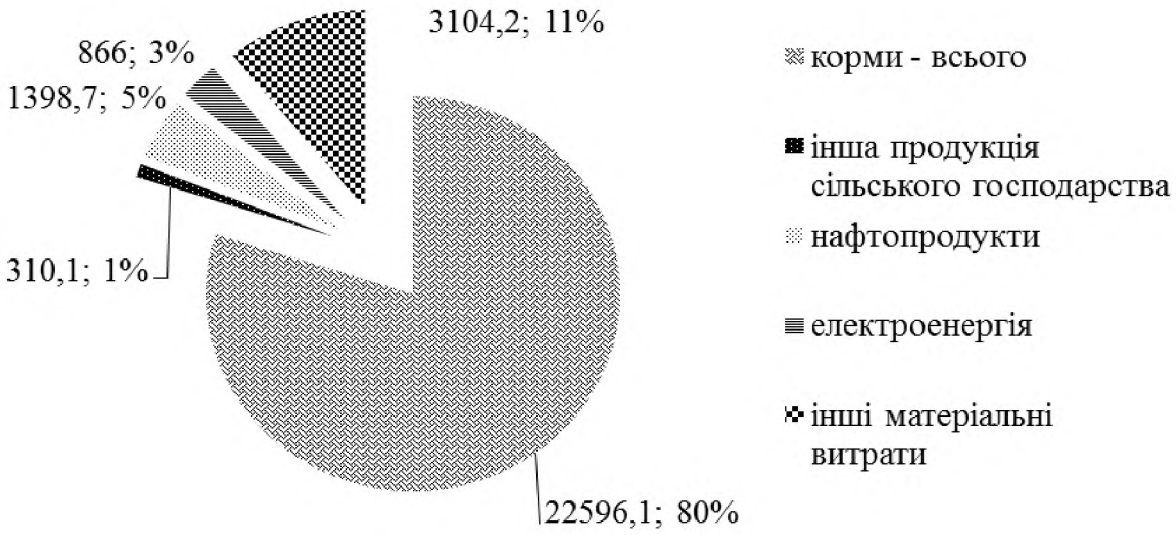

Рис. 2.4. Структура матеріальних витрат у галузі тваринництва ХХ «Назва підприємства», 2020 р.

Дані рис. 2.4 підкреслюють, що найбільшу питому вагу в структурі матеріальних витрат галузі тваринництва займають корми – 80 %, на другому місці знаходяться запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту – 18 %, питома вага інших складових матеріальних витрат незначна.

Таким чином, структура витрат у ХХ «Назва підприємства» є типовою, як для більшості сільськогосподарських підприємств, виробництво продукції є матеріаломістким, що підкреслює необхідність пошуку технологічних резервів зниження витрат.

2.2. Оцінка ефективності витрат у підприємстві, їх факторний аналіз

Витрати підприємства за звітний період формують собівартість продукції, тому їх порівняння з доходом дає можливість визначити ефект від господарської діяльності. Від оцінки ефективності виробництва залежить реалізація цілей управління. Основними принципами оцінки ефективності витрат у ХХ «Назва підприємства» є:

- застосування системного підходу до управління формуванням витрат;
- відповідність принципів обліку завданням управління формуванням витрат;
- аналіз та обґрунтування альтернативних шляхів досягнення мети управління витратами;
- повнота інформації щодо рівня витрат;
- застосування ефективних методів та резервів зниження витрат;
- стимулювання працівників до зниження витрат;
- оцінка, планування та контроль результатів діяльності підрозділів;
- впровадження останніх досягнень економіки, менеджменту, математики та ІТ-технологій для подальшого удосконалення.

Проаналізуємо досягнутий рівень собівартості в розрізі основних видів продукції підприємств (табл. 2.6).

Виходячи з даних табл. 2.6 можна зробити висновок про суттєве зростання собівартості основних видів сільськогосподарської продукції у ХХ «Назва підприємства», при цьому, темпи зростання собівартості продукції перевищують темпи зростання ціни реалізації, що зумовлено диспаритетом

цін та недосконалою політикою збуту підприємства. Так, повна собівартість озимої пшениці становила у 2020 р. 326,65 грн/ц, що у 1,8 раз більше, ніж у 2015 р. Собівартість кукурудзи на зерно зросла на 76,4 грн/ц, або на 55,2 % і становила у 2020 р. 214,61 грн/ц. Суттєво зросла собівартість соняшника – у 2,3 р., яка становила у 2020 р. 596,73 грн/ц. Високою також є собівартість сої та ріпаку. Сою у 2020 р. у підприємстві не вирощували.

Таблиця 2.6

Показники динаміки повної собівартості основних видів продукції ХХ «Назва підприємства», 2015-2020 рр., грн/ц

Види продукції	Роки					Відхилення 2020 р. від 2015 р.	
	2015	2017	2018	2019	2020	абсолютне, +,-	відносне, %
Озима пшениця	179,07	225,73	198,35	279,53	326,65	147,6	82,4
Ячмінь ярий	652,61	261,58	170,70	193,29	139,95	-512,7	-78,6
Кукурудза на зерно	138,25	369,02	188,41	270,75	214,61	76,4	55,2
Соняшник	258,14	405,84	441,06	532,91	596,73	338,6	131,2
Соя	296,44	574,65	639,18	705,38	-	х	х
Ріпак	306,16	557,69	525,29	1295,61	629,58	323,4	105,6
Цукрові буряки	50,74	82,20	-	-	-	х	х
Овочі відкритого грунту	473,68	352,94	290,91	571,61	436,29	-37,4	-7,9
Приріст живої маси великої рогатої худоби	2362,75	2970,24	3478,55	3867,28	3155,27	792,5	33,5
свиней	1624,43	2251,93	2863,73	2967,14	3192,49	1568,1	96,5
Молоко	338,94	407,37	553,64	531,57	578,12	239,2	70,6
Мед	66,03	26,42	24,26	141,15	123,78	57,8	87,5

Щодо продукції тваринництва, то спостерігається збільшення собівартості приросту живої маси великої рогатої худоби на 33,5 %, яка становила у 2020 р. 3155,27 грн/ц. Собівартість молока зросла на 70,6 % і становила 578,122 грн/ц у 2020 р. Також зросла собівартість приросту живої маси свиней – у 2 р., яка становила у 2020 р. 3192,49 грн/ц. Ефективність витрат у сільськогосподарських підприємствах та зокрема у ХХ «Назва підприємства» суттєво залежить від цінової політики. Процес цінового планування насамперед потребує визначення видів планів у даній сфері. У

ХХ «Назва підприємства» застосовується два види планування – стратегічне (розраховане на довгостроковий період) і тактичне (розраховане на період до одного року). У процесі побудови системи цінового планування всі оперативні цінові управлінські рішення будуть прийматись на основі тактичних планів. У стратегічному плануванні ХХ «Назва підприємства» визначаються такі види планів і планових показників:

- цінова стратегія підприємства на плановий період;
- цінова політика за окремими аспектами управління ціноутворенням;
- прогнозований рівень націнки в цілому по підприємству.

У тактичному плануванні у ХХ «Назва підприємства» розробляються такі види планів показників:

- запланований рівень цінової надбавки в цілому у підприємстві, в тому числі за групами продукції;
- заплановану суму прибутку;
- план витрат (бюджет), пов'язаний із проведенням цінових досліджень ринку;
- план витрат (бюджет), пов'язаний із утриманням структурних підрозділів, які здійснюють управління ціноутворенням.

Показники системи цінового планування ХХ «Назва підприємства» представлені у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Система цінового планування у ХХ «Назва підприємства», у середньому за 2015-2020 рр.

Види цінового планування	Часовий горизонт цінового планування	Рівень цінового планування	Основні види планів і планових показників
Стратегічне (довгострокове) цінове планування	3 роки	По підприємству в цілому	Цінова стратегія підприємства на прогнозований період. Цінова політика підприємства по окремих аспектах управління ціноутворенням. Прогнозований рівень торговельної надбавки в цілому по підприємству.
Тактичне (поточне) цінове	До 1 року	По підприємству в цілому	Прогнозований рівень торговельної надбавки по окремих групах товарів. Запланована сума валового прибутку

планування		По окремих центрах відповідальності, що здійснюють виробництво та реалізацію продукції	по підприємству в цілому і по окремих його центрах відповідальності. План витрат (бюджет), що пов'язані із проведенням окремих видів цінових досліджень споживчого ринку. План витрат (бюджет), що пов'язані із утриманням окремих структурних підрозділів підприємства, які здійснюють управління ціноутворенням

У процесі здійснення стратегічного цінового планування у ХХ «Назва підприємства» значна увага приділяється визначенню часового горизонту його здійснення. Проаналізуємо показники динаміки середньо-реалізаційних цін у ХХ «Назва підприємства» (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Середні ціни реалізації сільськогосподарської продукції у ХХ «Назва підприємства», 2015-2020 рр., грн/ц

Види продукції	Роки					Відхилення 2020 р. від 2015 р.	
	2015	2017	2018	2019	2020	абсолютне, +,-	відносне, %
Озима пшениця	256,61	326,78	289,38	268,55	301,40	44,8	17,46
Ячмінь ярий	245,30	302,53	189,66	233,94	84,87	-160,4	-65,40
Кукурудза на зерно	244,09	330,88	296,41	323,65	282,51	38,4	15,74
Соняшник	737,78	896,00	876,68	899,74	827,52	89,7	12,16
Соя	667,92	884,08	-	-	-	х	х
Ріпак	722,81	900,04	998,57	987,40	902,70	179,9	24,89
Цукрові буряки	67,00	71,30	-	-	-	х	х
Овочі відкритого грунту	473,68	376,47	307,87	35,73	229,52	-244,2	-51,55
приріст живої маси великої рогатої худоби	2207,35	2073,04	2701,97	3015,49	2884,31	677,0	30,67
свиней	2773,50	2126,34	2721,76	3363,81	3248,99	475,5	17,14
Молоко	427,94	522,12	641,74	689,97	771,35	343,4	80,25
Мед	3057,42	4150,94	2163,90	2853,49	2680,38	-377,0	-12,33

З даних табл. 2.8 можна зробити висновок про зростання середньо-реалізаційних цін на сільськогосподарську продукцію. Так, ціни на зернові та зернобобові культури зросли, зокрема на озиму пшеницю ціна зросла на 17,46 % і становила у 2020 р. 301,4 грн/ц, ціна на кукурудзу на зерно

протягом досліджуваного періоду коливалась, найвищою вона була у 2017 р. – 330,88 грн/ц, у 2020 р. ціна становила 282,51 грн/ц, що на 38,4 грн/ц, або на 15,74 %, вище, порівняно із 2015 р.

У ХХ «Назва підприємства» серед продукції рослинництва у 2020 р. за найвищими цінами реалізовувався соняшник – 827,52 грн/ц та ріпак – 902,70 грн/ц, порівняно з 2015 р. це на 12,16 % і на 24,89 %. вище. Також спостерігається суттєве підвищення ціни реалізації молока – на 80,25 %, у 2020 р. ціна молока становила 771,35 грн/ц. Приріст живої маси великої рогатої худоби та свиней відповідно реалізовувався за ціною у 2020 р. 2884,31 грн/ц та 3248,99 грн, що відповідно на 30,67 % та 17,14 %.

Співвідношення ціни та собівартості продукції визначають її цінову конкурентоспроможність (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Динаміка показників рівня цінової конкурентоспроможності продукції у ХХ «Назва підприємства», 2015-2020 рр., %

Види продукції	Роки					Відхилення 2020 р. до 2015 р., +,-
	2015	2017	2018	2019	2020	
Зернові та зернобобові	41,44	35,52	33,10	9,62	14,19	-27,2
Озима пшениця	30,22	30,92	31,46	-4,09	-8,38	-38,6
Ячмінь ярий	-166,05	13,54	10,00	17,38	-64,91	101,1
Кукурудза на зерно	43,36	-11,52	36,44	16,35	24,03	-19,3
Горох	62,07	60,46	-	-	-	х
Соняшник	65,01	54,71	49,69	40,77	27,89	-37,1
Соя	55,62	35,00	-	-	-	х
Ріпак	57,64	38,04	47,40	-31,21	30,26	-27,4
Цукрові буряки	24,27	-15,28	-	-	-	х
Овочі відкритого грунту	0,00	6,25	5,51	-61,24	-90,09	-90,1
Приріст живої маси великої рогатої худоби	-7,04	-43,28	-28,74	-28,25	-9,39	-2,4
свиней	41,43	-5,91	-5,22	11,79	1,74	-39,7
Молоко	20,80	21,98	13,73	22,96	25,05	4,3
Мед	97,84	99,36	98,88	95,05	95,38	-2,5

Аналіз даних табл. 2.9 свідчить, що протягом досліджуваного періоду у ХХ «Назва підприємства» конкурентоспроможними за ціною були

кукурудза на зерно – 24,03 %, соняшник – 27,89 %, ріпак – 30,26 %, молоко – 25,05 %, меду – 95,38 %. Решта продукції за ціною не конкурентоспроможна. Майже за всіма видами продукції спостерігається зниження цінової конкуренто-спроможності протягом досліджуваного періоду, такі показники підкреслюють необхідність зниження собівартості основних видів продукції підприємства. Проведемо факторний аналіз собівартості основних видів продукції підприємства. Визначимо, які чинники суттєво впливають на собівартість продукції рослинництва (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Вплив факторів на зміну собівартості продукції рослинництва у ХХ «Назва підприємства», 2015, 2020 рр.

Продукція	Виробничі витрати на 1 га, грн		Урожайність ц/га,		Собівартість 1 ц, грн			Зміна (+,-) собівартості 1 ц, грн		
									у т.ч. за рахунок	
	2015 р.	2020 р.	2015 р.	2020 р.	2015 р.	2020 р.	умовна	загальна	виробничих витрат на 1 га	урожайності
Пшениця озима	8631,2	35245,5	48,2	107,9	179,07	326,65	731,24	147,58	552,17	-404,59
Ячмінь ярий	24929,7	4184,5	38,2	29,9	652,61	139,95	109,54	-512,66	-543,07	30,41
Кукурудза на зерно	13603,8	32749,5	98,4	152,6	138,25	214,61	332,82	76,36	194,57	-118,21
Соняшник	8002,3	35147,4	31,0	58,9	258,14	596,73	1133,8	338,59	875,65	-537,06
Ріпак	9735,9	19013,3	31,8	30,2	306,16	629,58	597,90	323,42	291,74	31,68

Проаналізувавши дані табл. 2.10, можна зазначити, що у ХХ «Назва підприємства» собівартість озимої пшениці збільшилася на 147,58 грн/ц, у тому числі за рахунок підвищення урожайності собівартість знизилась на 404,59 грн/ц, а за рахунок збільшення виробничих витрат на 1 га собівартість зросла на 552,17 грн/ц. Собівартість кукурудзи на зерно зросла на 76,36 грн/ц, у тому числі за рахунок урожайності знизилася на 118,21 грн/ц, а за рахунок виробничих витрат – зросла на 194,57 грн/ц. Аналогічно собівартість соняшника у цілому зросла на 338,59 грн/ц, у тому

числі за рахунок урожайності знизилася на 537 грн/ц, а за рахунок виробничих витрат – зросла на 338,59 грн/ц. Подібні тенденції спостерігаються по ярому ячменю. Щодо ріпаку, то відбувається зростання собівартості за рахунок обох факторів.

Для оцінки ефективності витрат у галузі тваринництва проведемо факторний аналіз для виявлення причинно-наслідкових зв'язків у залежності між продуктивністю тварин та собівартістю (додаток З). Отже, собівартість приросту живої маси великої рогатої худоби знизилась на 407,46 грн/ц. За рахунок зменшення виробничих витрат собівартість знизилась на 66,0 грн/ц, а за рахунок підвищення продуктивності тварин собівартість знизилась на 341,46 грн/ц. Собівартість молока зросла на 199,03 грн/ц, у тому числі за рахунок збільшення виробничих витрат на 1 голову, собівартість молока зросла на 260,87 грн/ц, а за рахунок підвищення продуктивності тварин собівартість молока знизилась на 61,84 грн/ц. Собівартість приросту живої маси свиней зросла на 1270,5 грн/ц, у тому числі за рахунок збільшення виробничих витратна 1 гол. Собівартість зросла на 1968,49 грн/ц, а за рахунок підвищення продуктивності тварин – знизилась на 697,99 грн/ц.

Проведемо кореляційно-регресійний аналіз залежності собівартості молока від валових надоїв (табл. З.2 додатку З). Здійснимо аналіз впливу валових середньорічних надоїв молока на одну корову на собівартість 1 ц молока за допомогою кореляційно-регресійний аналізу в середовищі MS Exsel (табл. З.3 додаток З) Дана залежність описується такою функцією:

$$y = 123,4 - 6,134\ x \qquad (2.1)$$

Рівняння регресії показує, що при підвищенні валового надою на одну корову на 1 ц/га, собівартість одного центнера молока знизиться на 6,134 грн/ц. Між цими ознаками існує помірний зв'язок, оскільки коефіцієнт кореляції становить (-0,632). Критерій Фішера дорівнює $F_{розр}$ = 3,675, він вищий табличного значення, тому дану модель можна вважати адекватною

експериментальним даним і її доцільно використовувати для подальшого прогнозування.

Таким чином, досягнутий рівень витрат у ХХ «Назва підприємства» досить високий, що пов'язано із загальноекономічними тенденціями в сільськогосподарській галузі. При цьому, продукція є конкурентоспромож-ною за ціною, виробництво є прибутковим та рентабельним.

Висновки до розділу 2

1. ХХ «Назва підприємства», яке знаходиться на відстані 16 км від м. Полтава. ХХ «Назва підприємства» розташоване у лісостеповій зоні достатньої вологості. середньорічна кількість опадів, за даними полтавської мете реологічної станції, складає 450 мм. У ХХ «Назва підприємства» є кілька типів ґрунтів, які утворилися в залежності від різних умов рельєфу, зволоження ґрунту, різних ґрунтових порід.

2. У ХХ «Назва підприємства» відбувається збільшення операційних витрат у 2020 р. порівняно з 2015 р. на 81474 тис. грн, або на 158,8 %. Найбільшу питому вагу у структурі операційних витрат займають матеріальні витрати – 47,9 % (64933 тис. грн), їх сума збільшилася на 40157 тис. грн, або на 156,6 %.

3. У цілому виробничі витрати збільшились у 2,2 р. Найбільшу питому вагу у структурі витрат підприємства займають матеріальні витрати – 71 % у 2020 р., з них найбільшу питому вагу займають інші матеріальні витрати – 48,7 %, витрати на оплату послуг і робіт, що виконані сторонніми організаціями нафтопродукти – 28,8 %, запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту – 19,1 %. Витрати на насіння і посадковий матеріал складають 1284 тис. грн, або 4,4 %, на мінеральні добрива – 902 тис. грн (10,2 %). Сума витрат на оплату праці у галузі рослинництва в господарстві збільшилася, однак, їх питома вага зменшилась на 5,5 п.п. Питома вага амортизаційних відрахувань суттєво знизилася – на 1,9 п.п.

4. Повна собівартість озимої пшениці становила у 2020 р. 326,65 грн/ц, що у 1,8 раз більше, ніж у 2015 р. Собівартість кукурудзи на зерно зросла на 76,4 грн/ц, або на 55,2 % і становила у 2020 р. 214,61 грн/ц. Суттєво зросла собівартість соняшника – у 2,3 р., яка становила у 2020 р. 596,73 грн/ц. Високою також є собівартість сої та ріпаку.

РОЗДІЛ 3
РЕЗЕРВИ ЗНИЖЕННЯ ВИТРАТ У ПІДПРИЄМСТВІ

3.1. Шляхи зниження витрат у галузі тваринництва

На основі оцінювання досягнутого рівня витрат у галузі тваринництва ХХ «Назва підприємства» варто виділити основні резерви їх зниження. Одним з найважливіших факторів зниження витрат у тваринництві, крім покращення породного складу та умов утримання тварин, структури стада, рівня механізації, є покращення раціону годівлі та підвищення рівня забезпеченості тваринництва кормами. Ефективність скотарства залежить від структури кормів. Потрібна кількість поживних речовин може забезпечуватись різним поєднанням кормів, що дає різні витрати на 1 кг кормових одиниць. Як свідчить наука і практика, найефективнішими за виходом найбільш цінних поживних речовин з 1 га є багаторічні трави, буряки, кукурудза на зерно і силос, зернофуражні культури.

Кормову базу необхідно формувати на основі економічної оцінки кормових ресурсів в конкретних умовах ХХ «Назва підприємства», що дозволяє оптимізувати вибір культур, які впливають на отримання максимальної кількості недорогих кормів і створення умов постійного нарощування обсягів виробництва продукції тваринництва. Тому оптимізована система поєднання культур, призначених для приготування кормів, повинна базуватися не лише на показниках валових зборів, а й економічній оцінці технології виробництва кормів, що поєднує оптимізацію потреби в кормах, а також джерел їх формування; вихід поживних речовин; продуктивність праці; собівартість корму, зокрема кормових одиниць, а також перетравного протеїну в розрізі культур і їх сукупності; оплату кормів продукцією в перерахунку на кормову одиницю.

Виходячи з вище сказаного здійснимо оптимізацію кормової бази у досліджуваному підприємстві ХХ «Назва підприємства» (додаток К). З

кормів, наявних у господарстві, поживність і вартість яких наведені у табл. 3.1, складемо кормовий раціон для корів, який задовольнятиме їх потреби у поживних речовинах та матиме мінімальну вартість.

Таблиця 3.1

Поживність та вартість кормів, пропонованих до використання у ХХ «Назва підприємства», 2022 р.

Корми	Комбікорм	Кукурудзяна дерть	Соняшникова макуха	Пшеничні висівки	Лугове сіно	Сіно конюшини	Еспарцетне сіно	Пшенична солома	Ячмінна солома	Кукурудзяний силос	Кукурудзяно-соєвий силос	Кормовий буряк
Позначення:	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6	x_7	x_8	x_9	x_{10}	x_{11}	x_{12}
Кормових одиниць	0,9	1,34	1,09	0,71	0,42	0,52	0,54	0,2	0,36	0,2	0,2	0,12
Перетравного протеїну, г	120	72	396	126	48	79	106	8	12	14	26	12
Сухої речовини, кг	0,87	0,85	0,91	0,87	0,83	0,83	0,86	0,71	0,62	0,14	0,21	0,18
Кальцію, г	15	0,7	3,3	1,8	6	9,3	11	1,4	3,7	1,5	1,1	0,4
Фосфору, г	13	1,5	9,9	10,1	2,1	2,2	2,5	0,8	1,2	0,5	0,6	0,5
Каротину, мг	5	3	2	4	15	25	25	3	4	15	15	0,1
Вартість, грн/кг	2,5	1,1	1,3	0,56	0,87	0,45	1,0	0,1	0,33	0,1	0,17	0,5

Для пошуку рішення за дами умовами необхідно враховувати, що для досягнення планової продуктивності корів у ХХ «Назва підприємства» у раціоні годівлі корів повинно бути:

- не менше 12,6 к.од.;
- не менше 1020 г перетравного протеїну;
- не більше ніж 14 кг сухої речовини;
- не менше ніж 65 г кальцію;
- не менш ніж 44,8 г фосфору;
- не менше ніж 400 мг каротину.

Запаси кормів у ХХ «Назва підприємства» дозволяє щоденно згодувати коровам:

- до 2,4 кг концентратів;

– грубих кормів не більше ніж 7,6 кг, в т.ч. сіна не більше ніж 2,1 кг;

– силосу та коренеплодів відповідно до 21,2 та 5 кг.

Спочатку складемо табличну модель задачі, яка наведена у додатку К Далі наведемо математичну модель задачі оптимізації кормового раціону для молочного скотарства у ХХ «Назва підприємства» (додаток Л).

Розв'яжемо задачу в середовищі MS Excel її за допомогою засобу «Поиск решения». Виходячи з отриманих результатів, отриманих при розв'язанні задачі, бачимо, що добовий кормовий раціон для корів у ХХ «Назва підприємства» матиме мінімальну вартість 23,49 грн, якщо міститиме 0,44 кг комбікорму, 0,88 кг кукурудзяної дерті, 1,08 кг соняшникової макухи, 2,1 кг еспарцетного сіна, 5,5 кг ячмінної соломи, 21,2 кг кукурудзяно-соєвого силосу, 5 кг кормового буряка. Здійснимо порівняльну характеристику отриманих результатів з добовим раціоном, який зараз використовується у товаристві (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Порівняльна характеристика існуючого і запропонованого добових кормових раціонів для корів у ХХ «Назва підприємства», 2022 р.

Назва корму	Фактично, 2020 р.	За планом, 2022 р.	Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.
Комбікорм, кг	1,39	0,44	-0,95
Кукурудзяна дерть, кг	2,83	0,88	-1,95
Соняшникова макуха, кг	–	1,08	1,08
Еспарцетне сіно, кг	2,1	2,1	–
Ячмінна солома, кг	5,5	5,5	–
Кукурудзяний силос, кг	2,6	–	-2,6
Кукурудзяно-соєвий силос, кг	18,5	21,2	2,7
Кормовий буряк, кг	5,0	5,0	–
Вартість, грн	29,42	23,49	-5,93

Отже, з даних табл. 3.2 бачимо, що запропонований добовий кормовий раціон є дешевшим на 5,93 грн. від існуючого. Щоб отримати даний економічний ефект, необхідно зменшити у кормовому раціоні кількість

комбікорму на 0,95 кг, кукурудзяної дерті – 1,95 кг, кукурудзяного силосу – 2,6 кг, але при цьому збільшити кількість соняшникової макухи на 1,08 кг і кукурудзяно-соєвого силосу – 2,7 кг.

Вартість кормового раціону в літній період для однієї корови становитиме 2161,08 грн, для всього стада – 907,7 тис. грн, що на 229,1 тис. грн менше ніж витрачається зараз (1136,8 тис.грн).

Отже, важливу роль у системі заходів щодо вдосконалення технології виробництва продукції тваринництва у підприємстві відіграє менеджмент витрат, що полягає у постійному впливі на виробничий процес з метою підвищення прибутковості. Центральне місце в даному процесі посідає механізм прийняття управлінських рішень. Основним фактором підвищення економічної ефективності у ХХ «Назва підприємства» є вдосконалення технологічних процесів виробництва продукції молочного скотарства. За останні роки ХХ «Назва підприємства» досягла високого рівня продуктивності молочного скотарства, на наше переконання, підприємству поряд із продуктивністю молочного скотарства також слід звернути увагу на собівартість виробництва молока, адже маючи високі показники продуктивності, рентабельність виробництва залишається невисокою.

Найбільшу питому вагу в структурі витрат на виробництво молока займають корми, так в 2020 р. їх питома вага склала 80 %. У структурі концентрованих кормів у ХХ «Назва підприємства» найбільшу питому вагу займає соєвий шрот. Для скорочення витрат на корми у господарстві та підвищення продуктивності ми пропонуємо замінити частково соєвий шрот на кормову добавку небілкового азоту – Цехавіт Кауфіт. У результаті можна отримати здешевлення годівлі, тобто вдвічі меншу витрату коштів. Також є й інші переваги. Цехавіт Кауфіт використовується для максимального споживання корму. Зрештою, це створює сприятливі умови для того, щоб бактерії швидко розпоряджались кормом, а корови їли більше, що позитивно впливає на молочну продуктивність. Практичний досвід свідчить, що використання небілкових азотних добавок у раціоні високопродуктивних

молочних корів показало такі результати: по-перше, надої зросли з 1,2 до 1,7 л, по-друге, це зменшило витрати кормів на 2-3 %, по-третє, якість молока покращилася, і по-четверте, зменшилась залежність від білків рослинного походження. Отже, додавання небілкового азоту може допомогти встановити і підтримувати постійне надходження білка в організм корови з порушенням білкового балансу в раціоні, а також забезпечити можливість спеціалістам з годівлі задовольнити потреби тварин і досягти високої продуктивності тварин. Це нововведення принесе значні конкурентні переваги, оскільки, досягнувши вже високої продуктивності корів порівняно з аналогічними компаніями, ми продовжуватимемо вирішувати проблеми якості та зменшувати витрати на виробництво молока. Цехавіт Кауфіт показує найкращі результати у поєднанні з кукурудзяним силосом. Однією з проблем, яку необхідно негайно вирішити в ХХ «Назва підприємства», є велика кількість відходів у господарстві, особливо відходів кукурудзяного силосу, що пов'язано головним чином зі смаком корму, який погіршується під впливом передчасного старіння ураженого листя. Для вирішення цієї проблеми ми пропонуємо компанії вирощувати кукурудзу за системою «Stay-green», яка передбачає вибір гібридів кукурудзи та здатність рослин залишатись зеленими при збиранні, що має загальний позитивний ефект Смакова і, отже, молочна продуктивність корів, а також здоров'я тварин.

Два фактори важливі для покращення травлення молочної худоби – смак силосу та регулярність його подачі в автоматичній годівниці. Слід зібрати найкращий силос і дати худобі. Хороший смак силосу може дозволити збільшити на 0,5-1,5 кг сухої речовини на корову на день, що часто збільшує надої з 0,5 до 2 літрів на день. Дослідження показали, що грибкові, бактеріальні та вірусні захворювання у фуражній кукурудзі можуть значно зменшити вміст сухої речовини та спричинити труднощі у збереженні силосу, погіршенні смаку та засвоюваності (якість корму погіршується передчасним старінням ураженого листя). З цієї причини вирощування силосної кукурудзи за системою «Stay-green» є дуже корисним для ХХ

«Назва підприємства», оскільки ми зосереджуємось на чотирьох критеріях: урожайність, безпека, хороший смак та засвоюваність. Система стратегічного управління ефективністю виробництва молока включає стратегічне управління маркетингом інновацій. Як відомо, саме інновації не тільки позитивно впливають на ефективність виробничого процесу, але й значно підвищують його конкурентоспроможність за короткий проміжок часу.

Важливим кроком у нашому проекті щодо вдосконалення технологічного процесу виробництва молока є впровадження кормозмішувача. Пропонуємо придбати змішувач корму Duo 12-45 від компанії SILOKING (Німеччина) для ХХ «Назва підприємства».

Надпотужний клас кормозмішувачів-кормороздавачів Duo 12 куб. м.-45 куб. м з двома або трьома турбо-шнеками. За один заміс змішує достатньо корму для 50-250 корів. Кормозмішувач SILOKING Duo має вражаючу продуктивністю. Він ідеально підходить при великому поголів'ї в господарстві або при віддаленому зберіганні кормів, також підходить для обслуговування ферм, на яких вузькі проїзди. В асортименті кілька моделей кормозмішувачів на 12 куб. м, 14 куб. м-Т і 18 куб. м-Т відрізняються невеликою висотою завантаження і мають відповідні розміри, щоб проїхати через вузькі ворота. Особливості кормозмішувача:

- лінійна коробка передач проходить через усі гвинтові приводи, захищає карданні вали та стабільна проти зносу;

- міцна рама кормозмішувача була спеціально розроблена для великих навантажень та точного зважування;

- тандемна вісь (об'єм від 24 кубічних метрів) зменшує коливання на високих швидкостях завдяки рівномірності ходу;

- кермова вісь зменшує знос коліс;

- широке стандартне обладнання гарантує просту експлуатацію та підкреслює професіоналізм кормозмішувача.

Основні нормативи на приготування кормосуміші кормозмішувачем-роздавачем Duo 12-45 SILOKING наведено в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Нормативи на приготування кормосуміші кормозмішувачем-роздавачем Duo 12-45 SILOKING у ХХ «Назва підприємства», 2022 р.

Показник	Значення показника
Кількість обслуговуваного поголів'я великої рогатої худоби, гол	420
Статево-вікова група	Корови дійні
Спосіб утримання тварин	Безприв'язний
Кількість кормосуміші за добу, т	31,68
Кількість циклів приготування корму за добу	7
Кількість приготованого корму за один цикл, т	4,53
Тривалість одного циклу приготування корму, хв.	37,57
Склад кормосуміші, %, у тому числі: сінаж	22,4
силос	33,3
буряки	17,5
соєвий шрот	12,5
висівки + дерть	12,4
меляса	1,3
сіль	0,3
премікс	0,3
Продуктивність за годину основного часу на приготування кормосуміші, т	10,67
Норматив часу на приготування кормосуміші (в т.ч. завантаження, подрібнення, змішування), хв./ц	0,56
Норматив часу на вивантаження кормосуміші, хв./ц	0,27

Система змішування кормозмішувача-роздавача Duo 12-45 SILOKING складається із двох вертикальних шнеків із розміщеними на їхніх витках подрібнювальними елементами. Використання даного кормозмішувача є ефективним як з технологічної, так і з економічної точок зору. Подрібнення й змішування кормової маси здійснюється завдяки обертанню змішувально-подрібнювальних шнеків за годинниковою стрілкою й, відповідно, створенню вертикального кругового руху кормової маси. Під час використання цієї системи змішування спостерігається керування кормової маси, яка добре поїдається тваринами. Особливістю використання кормозмішувачів є те, що при його експлуатації (застосування змішаних раціонів) підвищуються надої молока як мінімум на 3-7 %. Вартість

кормозмішувача-роздавача становить 360,0 тис. грн. Проведемо розрахунок економічної ефективності впровадження на молочній фермі досліджуваного підприємства кормозмішувача-роздавача Duo 12-45 SILOKING у поєднанні із частковою заміною в раціоні годівлі соєвого шроту та кормову добавку Цехавіт Кауфіт. При цьому доцільно врахувати скорочення витрат на корми в розмірі 2 % від загальної вартості кормового раціону, вивільнення додаткових коштів за рахунок скорочення енерговитрат, та підвищення надоїв в розрахунку на одну корову до 75,0 ц на рік. Планові показники будемо розраховувати з урахуванням поголів'я молочного стада, реалізаційних цін та собівартості виробництва на рівні 2020 р. (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Розрахунок економічної ефективності вдосконалення технології виробництва молока у ХХ «Назва підприємства», 2022 р.

Показники	Фактично, 2020 р.	За планом, 2022 р.	Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.
Додаткові витрати: амортизаційні відрахування, 15 % від вартості кормозмішувача-роздавача Duo 12-45 SILOKING, тис. грн	–	54,0	54,0
технологічне обслуговування, 6,5 % від вартості кормозмішувача Duo 12-45 SILOKING, тис. грн	–	23,4	23,4
Вивільнення коштів: за рахунок застосування енергоощадної технології приготування кормосуміші, тис. грн	–	19,0	19,0
за рахунок часткової заміни в раціоні соєвого шроту на кормову добавку Цехавіт Кауфіт, тис. грн	–	55,8	55,8
Кількість корів, всього голів	420	420	–
Удій на одну корову, ц	66,3	72,0	5,7
Ціна реалізації, грн/ц	771,35	771,35	0
Валовий надій, ц	27846	30240	2394
Обсяг реалізації (рівень товарності 90,5 %), ц	25200	27367,2	2167,2
Собівартість 1 ц молока	578,12	532,01	-46,1
Валовий дохід, тис. грн	21479,0	23325,6	1846,6
Повна собівартість реалізованої продукції, тис. грн	14568,6	14559,6	-9,0
Прибуток, тис. грн	6910,4	8766,0	1855,6
Рівень рентабельності виробництва, %	47,4	60,2	12,8

Провівши аналіз даних табл. 3.4, можемо зробити висновок, що застосування вибіркової конкурентної стратегії в галузі молочного скотарства, що враховує не тільки розвиток, а й скорочення витрат дозволить ХХ «Назва підприємства» отримати прибуток. При цьому на основі застосування кормозмішувача та оптимізації кормового раціону надій з розрахунку на одну корову зросте на 5,7 ц за рік. За рахунок підвищення валових надоїв на 2394 ц собівартість виробництва молока знизиться на 46,1 грн/ц, а рівень рентабельності виробництва молока зросте на 12,8 процентних пункти. Загальний економічний ефект від системи заходів щодо удосконалення технологій в галузі молочного скотарства становитиме 1855,6 тис. грн.

Отже, впровадження комплексної системи управління ефективністю витрат в галузі молочного скотарства у ХХ «Назва підприємства» у практику менеджменту підприємства, реалізація всіх елементів, що входять у склад стратегії лідерства у витратах забезпечать комплексний, системний, стратегічний підхід до управління в умовах ринкової економіки і маркетингової орієнтації підприємств, будуть сприяти зміцненню конкурентних позицій підприємств у турбулентному конкурентному середовищі, підвищенню конкурентоспроможності та отриманню конкурентних переваг у довгостроковій перспективі на основі ефективного використання конкурентних активів і ключових компетенцій.

3.2. Напрями оптимізації витрат у галузі рослинництва

З метою покращення фінансових результатів у ХХ «Назва підприємства», особливо для оптимізації виробничих витрат у сільському господарстві, зокрема в рослинництві, доцільно ретельно планувати довгострокову структуру виробництва. Виробнича програма у галузі рослинництва у ХХ «Назва підприємства» характеризується системою

показників: структурою валової та товарної продукції підприємства, структурою посівних площ. Процес розробки програми розвитку бізнесу значною мірою залежить від призначення їхньої продукції та економічного стану. Велике значення мають технологічні взаємозв'язки між підрозділами, ступінь завершеності виробничого циклу, напрямок його подальшої переробки, внутрішні потреби або ринок поза компанією. Для того, щоб підтримати програму підвищення продуктивності рослинницького сектору та оптимізувати витрати в економіці, спочатку доцільно оптимізувати посівну площу рослин. Процес розробки програми розвитку бізнесу значною мірою залежить від призначення їхньої продукції та економічного стану. Перш за все, важливий технологічний зв'язок між сферами бізнесу, ступінь завершеності виробничого циклу всередині них, орієнтація на подальшу переробку, внутрішні економічні потреби або ринок за межами компанії.

Здійснимо оптимізацію посівної площі ХХ «Назва підприємства» за допомогою засобу «Поиск решения». Дані щодо планової врожайності, собівартості та ціни реалізації цих культур наведені в додатку Л.

Для розв'язання задачі позначимо:

X_1 – площа посіву озимої пшениці;

X_2 – площа посіву ячменю;

X_3 – площа посіву вівса;

X_4 – площа посіву кукурудзи на зерно;

X_5 – площа посіву гречки;

X_6 – площа посіву гороху;

X_7 – площа посіву ріпаку;

X_8 – площа посіву сої;

X_9 – площа посіву багаторічних трав;

X_{10} – площа посіву соняшнику;

X_{11} – площа посіву кукурудзи на силос.

У підприємстві площа посіву повинна бути в межах 3316,0 га. Цільова функція, яка виражає максимум виручки від реалізації продукції

рослинництва, та система обмежень наведена в додатку Л:

$$Z = 48,9 \times 208,59 \times 0,858\ x_1 + 32,7 \times 343,1 \times 0,816\ x_2 + 42,9 \times 156,34 \times 0,693\ x_3 + 88,9 \times 165,97 \times 0,945\ x_4 + 15,6 \times 197,86 \times 0,965\ x_5 + 23,6 \times 334,73 \times \times 0,885\ x_6 + 26,7 \times 287,32 \times 0,913\ x_7 + 20,4 \times 305,56 \times 0,974\ x_8 + 142 \times 4019,8 \times \times 0,345\ x_9 + 29,3 \times 399,32 \times 0,916\ x_{10} + 183,5 \times 165,97 \times 0,395\ x_{11}.$$

Система обмежень наведена в додатку К. Побудувавши математичну модель задачі в середовищі MS Excel (додаток Л) і розв'язавши її за допомогою засобу «Поиск решения», визначено оптимальні площі посіву сільськогосподарських культур та економічний ефект від реалізації такої оптимізації (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Ефективність заходів з оптимізації структури посівних площ сільськогосподарських культур у ХХ «Назва підприємства», 2022 р.

Групи і види культур	Фактична площа, 2020 р.		Оптимальна площа, план на 2022 р.		Собівартість продукції, тис. грн		Відхилення плану від факту, +,-
	Площа, га	Структура, %	Площа, га	Структура, %	Фактично, 2020 р.	За планом, 2022 р.	
Зернобобові – всього	1316,0	39,7	1356,7	40,9	14542,8	14155,7	-387,1
у тому числі озима пшениця	342,0	10,3	504,3	15,2	2993,1	4413,5	1420,4
Гречка	-	-	50,0	1,5	х	148,9	148,9
Овес	23,0	0,7	76,9	2,3	106,9	357,4	250,5
ячмінь	304,0	9,2	101,3	3,1	2783,1	927,4	-1855,7
горох	52,0	1,6	56,8	1,7	363,5	397,1	33,6
кукурудза на зерно	595,0	17,9	567,4	17,1	8296,2	7911,4	-384,8
Технічні–всього	1357,0	40,9	1530,8	46,2	6284,2	6899,8	615,6
у тому числі соняшник	455,0	13,7	426,2	12,9	4876,4	4567,7	-308,7
ріпак	201,0	6,1	75,6	2,3	1407,8	529,5	-878,3
соя	-	-	296,9	9,0	х	1802,6	1802,6
Багаторічні трави	701,0	21,1	732,1	22,1	138047,9	144172,5	6124,5
Кукурудза на силос	643,0	19,4	428,5	12,9	10997,7	7328,9	-3668,7
Всього	3316,0	100,0	3316,0	100,0	31824,7	28384,4	-3440,3

Аналіз даних табл. 3.5 свідчить, що площу посіву зернових культур

доцільно зменшити на 50,7 га, зокрема площу посіву озимої пшениці варто збільшити на 162,3 га, а її питому вагу в структурі посівних площ – з 10,3 % до 15,2 %. Площу посіву кукурудзи на зерно необхідно дещо зменшити на 27,6 га, таким чином її питома вага становитиме у структурі посівних площ 17,1 %. Також доцільно ввести таку культуру, як гречка – 50 га, раніше підприємство вирощувало дану культуру, однак в останні роки від не відмовилось, разом з тим, гречка є високоліквідною на продовольчому ринку та хорошим попередником для низки сільськогосподарських культур.

Серед технічних культур доцільним є вирощування соняшнику на площі 426,2 га, сої – 296,9 га, ріпаку – 75,6 га. Площа посіву кормових культур, а саме багаторічних трав та кукурудзи на силос має становити відповідно 732,1 га і 428,5 га. Таким чином, собівартість продукції рослинництва становитиме – 28384,4 тис. грн, що на 3440,3 тис. грн менше фактичного показника. У системі організаційно-технологічних заходів зниження собівартості продукції за рахунок прояву ефекту масштабу виробництва важливим заходом є впровадження у процес виробництва високоврожайних сортів і гібридів. Запропонуємо для ХХ «Назва підприємства» замінити традиційні сорти озимої пшениці на нові (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Показники для порівняння сортів озимої пшениці, пропонованих до впровадження у ХХ «Назва підприємства», 2022 р.

Показники	Сорт Господиня	Сорт Годувальниця	Сорт Ужинок	Сорт Благодарська	Сорт Фаворитка
Урожайність, зерна ц/га	52,1	50,9	58,4	56,4	52,4
Урожайність соломи, ц/га	57	76,0	79,0	56,2	84,0
Маса 1000 зерен насіння, г	39,2	42,0	50,0	41,5	51,0
Норма висіву, млн. шт. на 1 га	5,2	5,0	4,7	5,3	5,5
Ціна 1 ц насіння, грн.	245,0	350,0	380,0	450,0	520,0

Ціна 1 ц зерна, грн.	111,23	135,26	150,0	170,5	190,4

Аналіз даних табл. 3.6 свідчить, що впровадження даних сортів в середньому забезпечить отримання врожайності на рівні 65,2 ц/га, що перевищує показники досягнуті при вирощуванні традиційних сортів у ХХ «Назва підприємства». Визначимо резерв збільшення обсягів виробництва зерна озимої пшениці (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Резерви збільшення обсягів виробництва зерна озимої пшениці за рахунок впровадження нових сортів у ХХ «Назва підприємства», 2022 р.

Сорт озимої пшениці	Площа, яка засіяна насінням традиційних сортів, га	Площа, яка засіяна насінням нових сортів, га	Урожайність, ц/га		Резерви збільшення обсягів виробництва продукції	
			на площі з традиційними сортами	на площі з новим сортом	з 1 га, ц	з усієї площі
						у натуральному виразі, ц
Господиня	504,3	100	107,9	112,3	4,4	440
Годувальниця		100		114,5	6,6	660
Ужинок		100		110,9	3	300
Благодарська		100		113,2	5,3	530
Фаворитка		104,3		111,7	3,8	396,34
Всього	504,3	504,3	х	х	х	2326,34
Додаткові витрати на впровадження сортів на 1 га, грн						843,7
Ціна реалізації 1 ц озимої пшениці, грн						301,4
Економічний ефект, тис. грн						275,7

Для розрахунку резервів збільшення обсягів виробництва зерна озимої пшениці у ХХ «Назва підприємства» прийнято до уваги те, що нові сорти будуть вирощуватись на площі, яка рекомендована підприємству згідно оптимізації структури посівної площі. Для ХХ «Назва підприємства» сортооновлення є досить ефективним. Підприємство отримає на 2326,3 ц

більше зерна озимої пшениці, ніж при вирощуванні традиційних сортів, у грошовому виразі підприємство отримає еф економічний ефект в сумі 275,7 тис. грн.

Збільшення обсягів виробництва зерна як провідної сільськогосподарської культури підприємства сприятиме прояву ефекту масштабу виробництва. Для збільшення обсягу виробництва зерна нами запропоновано сортооновлення. Як наслідок, обсяги виробництва зерна озимої пшениці можуть збільшитися до 26537,9 ц. Для визначення резервів зниження собівартості за рахунок збільшення обсягу виробництва доцільно скористатися такою методикою: умовні позначення: $Q_ф$ – фактичний обсяг виробництва, т; $Z_ф$ – собівартість 1 т продукції, грн.; $V_{зм}$ – питома вага змінних витрат у собівартості продукції, %; $\%\uparrow Q$ – резерв збільшення виробництва, % до фактичного обсягу (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Вихідні дані для розрахунку резерву зниження собівартості 1 ц зерна озимої пшениці у ХХ «Назва підприємства», 2022 р.

Показники	Умовні позначення	Значення
Фактичний обсяг виробництва зерна озимої пшениці ц	$Q_ф$	24000
Прогнозований обсяг виробництва зерна, ц	$Q_п$	26537,9
Собівартість 1 ц зерна, грн	$Z_ф$	208,59
Питома вага змінних витрат у собівартості зерна, %	$V_{зм}$	81,3
Резерв збільшення виробництва, % до фактичного обсягу виробництва	$\%\uparrow Q$	10,6

Скориставшись даними табл. 3.8 та методикою економічного аналізу можна визначити резерв зниження собівартості озимої пшениці. Ефект масштабу виробництва проявляється у пропорційному розподілі постійних витрат на весь обсяг виробництва. За нашими розрахунками, у результаті підвищення урожайності озимої пшениці за рахунок сортооновлення та збільшення посівної площі, що визначено за рахунок оптимізаційної моделі, спрогнозовано збільшення обсягів виробництва зерна озимої пшениці до

26537,9 ц, або на 10,6 %. За методикою, яка наведена в додатку М, можна визначити резерв зниження собівартості за рахунок прояву ефекту масштабу виробництва. За рахунок збільшення обсягів виробництва зерна озимої пшениці можна досягти зменшення собівартості 1 ц на 18,34 грн, або на 8,8 %. Отже, економічний ефект на весь обсяг становитиме 433,2 тис. грн.

У ХХ «Назва підприємства» доцільною є заміна гібридів соняшнику. Ступінь реалізації генетичного потенціалу гібридів соняшнику визначається багатьма чинниками. Але найважливішими є погодні умови (співвідношення тепла і вологи) та культура землеробства. Потенційну продуктивність, стійкість до патогенних збудників та несприятливих погодних умов гібридів соняшнику наведено в табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Генетично – господарська характеристика гібридів соняшника пропонованих для ХХ «Назва підприємства», 2022 р.

Назва гібриду	Генетичний потенціал урожайності, ц/га	Вегетаційний період, днів	Стійкість до ураження грибковими хворобами	Стійкість до посухи	Стійкість до вовчка
Титанік	67	131	Висока	Висока	АВСДЕ
Гена	68	124	Висока	Висока	АВСД
Хортиця	65	128	Висока	Дуже висока	АВСД

Для ХХ «Назва підприємства» проношується замінити вже існуючі сорти соняшнику (Зустріч, Лідер) на більш ефективні гібриди, а саме на такі як Титанік, Гена, Хортиця. Ці гібриди мають вищу урожайність, а отже, при їх впровадженні в проектному році можна отримати більший валовий збір соняшнику. Розрахуємо потребу насіння (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Розрахунок потреби насіння соняшнику у ХХ «Назва підприємства», 2022 р.

Назва гібриду	Площа, га	Норма висіву, кг/га	Потреба на всю площу, кг	Вартість насіння, грн./кг	Витрати, всього, грн.
Титанік	150	7	1050	70	73500
Гена	150	7	1050	77	80850

Хортиця	126,2	7	883,4	68	60071,2
Всього	426,2	-	2983,4	-	214421

Аналіз даних табл. 3.10 показує, що потреба в насінні соняшнику на 426,2 га площі з нормою висіву в ґрунт по 7 кг/га господарству знадобиться 2983,4 кг насіння культури. Таким чином, господарству з вартістю насіння, яка коливається від 68 до 77 грн /кг, на закупівлю всього посадкового насіння знадобиться 214,4 тис. грн. Далі в проекті на 2022 р. розрахуємо, який валовий збір соняшника можна отримати за рахунок впровадження нових сортів культури (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Прогнозований валовий збір насіння соняшника при впровадженні нових гібридів у ХХ «Назва підприємства», 2022 р.

Назва гібриду	Площа, га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, ц
Титанік	150	67	10050
Гена	150	68	10200
Хортиця	126,2	65	8203
Всього	426,2	-	28453
Традиційний сорт	426,2	58,9	25103,2
Економічний ефект в натуральному виразі, ц			3349,8
Економічний ефект у вартісному виразі (ціна реалізації 827,52 грн/ц), тис. грн-			2557,6

Аналіз даних табл. 3.11 показує, що виробництво соняшника у ХХ «Назва підприємства» при впровадженні нових високоврожайних сортів культури в плановому 2022 р. можна отримати валовий збір соняшника 28453 ц, що забезпечить отримання економічного ефекту в розмірі 2557,6 тис. грн. Отже, зниження собівартості продукції є важливою умовою підвищення економічної ефективності виробництва і забезпечення розширеного відтворення в сільському господарстві. Воно передбачає збільшення виробництва сільськогосподарської продукції і зменшення витрат праці і виробничих ресурсів на її одиницю. Головний шлях зниження собівартості продукції рослинництва – це підвищення врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин. Основні витрати по

вирощуванню культур здійснюються незалежно від рівня врожайності, а додаткові витрати пов'язані лише з одержанням додаткової продукції.

Висновки до розділу 3

1. Основними резервами зниження витрат та підвищення їх ефективності у ХХ «Назва підприємства» є удосконалення технології виробництва молока, зокрема, оптимізація кормового раціону, підвищення рівня автоматизації виробництва, оптимізація виробничої програми та асортименту продукції; сортооновлення та збільшення обсягів виробництва продукції.

2. У галузі тваринництва доцільні такі заходи зниження витрат: оптимізація кормового раціону годівлі корів. Вартість кормового раціону в літній період для однієї корови становитиме 2161,08 грн, для всього стада – 907,7 тис. грн, що на 229,1 тис. грн менше ніж витрачається зараз (1136,8 тис.грн). Для скорочення витрат на корми та підвищення продуктивності доцільно частково замінити соєвий шрот на кормову добавку небілкового азоту – Цехавіт Кауфіт.

3. Для ХХ «Назва підприємства» запропоновано придбання змішувача кормів Duo 12-45 підприємства SILOKING (Німеччина). Вартість кормозмішувача-роздавача становить 360,0 тис. грн. Загальний економічний ефект від системи заходів щодо удосконалення технологій в галузі молочного скотарства становитиме 1855,6 тис. грн.

4. У галузі рослинництва доцільною є оптимізація посівної площі. Таким чином, собівартість продукції рослинництва становитиме – 28384,4 тис. грн, що на 3440,3 тис. грн менше фактичного показника. Підприємство отримає на 2326,3 ц більше зерна озимої пшениці, ніж при вирощуванні традиційних сортів, у грошовому виразі підприємство отримає

еф економічний ефект в сумі 275,7 тис. грн. Впровадження нових гібридів соняшнику у ХХ «Назва підприємства»забезпечить отримання економічного ефекту в розмірі 2557,6 тис. грн.

ВИСНОВКИ

З аналізу організаційно-економічного механізму формування витрат у ХХ «Назва підприємства» Полтавського району можна зробити такі висновки:

1. У ХХ «Назва підприємства» відбувається збільшення операційних витрат у 2020 р. порівняно з 2015 р. на 81474 тис. грн, або на 158,8 %. Найбільшу питому вагу у структурі операційних витрат займають матеріальні витрати – 47,9 % (64933 тис. грн), їх сума збільшилася на 40157 тис. грн, або на 156,6 %. Сума витрат на оплату праці у 2020 р. становила 27566 тис. грн, а їх питома вага – 20,3 %, питома вага цієї статті витрат скоротилась на 4,7 п.п. Сума амортизаційних відрахувань збільшилась протягом досліджуваного періоду у 2,7 рази і становила у 2020 р. 13597 тис. грн, їх питома вага відповідно збільшилась на 3,6 п.п. і становила відповідно 10 %.

2. У структурі операційних витрат ХХ «Назва підприємства» матеріальні витрати займають 48 %, на другому місці – витрати на оплату праці – 20 %. Протягом 2015-2020 рр. спостерігається суттєве зростання витрат у галузі рослинництва ХХ «Назва підприємства» за всіма статтями. Так, у цілому виробничі витрати збільшилися на 42502,2 тис. грн, або у 2,2 р. Найбільшу питому вагу у структурі витрат підприємства займають матеріальні витрати – 40235,4 тис. грн, або 51,9%, з них найбільшу питому вагу займають витрати на насіння та посадковий матеріал – 18,3 %, а також інші матеріальні витрати – 13308,8 тис. грн (17,2 %). Найбільшу питому вагу в структурі матеріальних витрат галузі тваринництва займають корми – 80 %, на другому місці – запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту – 18 %.

3. Повна собівартість озимої пшениці становила у 2020 р. 326,65 грн/ц, що у 1,8 раз більше, ніж у 2015 р. Собівартість кукурудзи на зерно зросла на 76,4 грн/ц, або на 55,2 % і становила у 2020 р. 214,61 грн/ц. Суттєво зросла

собівартість соняшника – у 2,3 р., яка становила у 2020 р. 596,73 грн/ц. Високою також є собівартість сої та ріпаку. Сою у 2020 р. у підприємстві не вирощували. Спостерігається збільшення собівартості приросту живої маси великої рогатої худоби на 33,5 %, яка становила у 2020 р. 3155,27 грн/ц. Собівартість молока зросла на 70,6 % і становила 578,122 грн/ц у 2020 р. Також зросла собівартість приросту живої маси свиней – у 2 р., яка становила у 2020 р. 3192,49 грн/ц.

4. У ХХ «Назва підприємства» серед продукції рослинництва у 2020 р. за найвищими цінами реалізовувався соняшник – 827,52 грн/ц та ріпак – 902,70 грн/ц, порівняно з 2015 р. це на 12,16 % і на 24,89 %. вище. Також спостерігається суттєве підвищення ціни реалізації молока – на 80,25 %, у 2020 р. ціна молока становила 771,35 грн/ц. Приріст живої маси великої рогатої худоби та свиней відповідно реалізовувався за ціною у 2020 р. 2884,31 грн/ц та 3248,99 грн, що відповідно на 30,67 % та 17,14 %. Конкурентоспроможними за ціною були кукурудза на зерно – 24,03 %, соняшник – 27,89 %, ріпак – 30,26 %, молоко – 25,05 %, меду – 95,38 %. Решта продукції за ціною не конкурентоспроможна. Майже за всіма видами продукції спостерігається зниження цінової конкурентоспроможності протягом досліджуваного періоду

5. Собівартість озимої пшениці збільшилася на 147,58 грн/ц, у тому числі за рахунок підвищення урожайності собівартість знизилась на 404,59 грн/ц, а за рахунок збільшення виробничих витрат на 1 га собівартість зросла на 552,17 грн/ц. Собівартість кукурудзи на зерно зросла на 76,36 грн/ц, у тому числі за рахунок урожайності знизилася на 118,21 грн/ц, а за рахунок виробничих витрат – зросла на 194,57 грн/ц. Собівартість молока зросла на 199,03 грн/ц, у тому числі за рахунок збільшення виробничих витрат на 1 голову, собівартість молока зросла на 260,87 грн/ц, а за рахунок підвищення продуктивності тварин собівартість молока знизилась на 61,84 грн/ц.

Основними резервами зниження витрат у ХХ «Назва підприємства» є такі:

1. У галузі тваринництва доцільною є оптимізація кормового раціону годівлі корів. Вартість кормового раціону в літній період для однієї корови становитиме 2161,08 грн, для всього стада – 907,7 тис. грн, що на 229,1 тис. грн менше ніж витрачається зараз (1136,8 тис.грн).

2. Для скорочення витрат на корми та підвищення продуктивності доцільно частково замінити соєвий шрот на кормову добавку небілкового азоту – Цехавіт Кауфіт. Доцільним є придбання змішувача кормів Duo 12-45 підприємства SILOKING (Німеччина). Загальний економічний ефект від системи заходів щодо удосконалення технологій в галузі молочного скотарства становитиме 1855,6 тис. грн.

3. У галузі рослинництва доцільною є оптимізація посівної площі. Таким чином, собівартість продукції рослинництва становитиме – 28384,4 тис. грн, що на 3440,3 тис. грн менше фактичного показника. При цьому, площу посіву зернових культур доцільно зменшити на 50,7 га, зокрема площу посіву кукурудзи на зерно необхідно зменшити на 27,6 га, також доцільно ввести таку культуру, як гречка – 50 га, серед технічних культур раціональним є вирощування соняшнику на площі 426,2 га, сої – 296,9 га, ріпаку – 75,6 га.

4. У системі організаційно-технологічних заходів зниження собівартості продукції за рахунок прояву ефекту масштабу виробництва важливим кроком є впровадження у процес виробництва високоврожайних сортів і гібридів. У ХХ «Назва підприємства» необхідною є заміна традиційних сортів озимої пшениці на нові. Підприємство отримає на 2326,3 ц більше зерна озимої пшениці, ніж при вирощуванні традиційних сортів, у грошовому виразі підприємство отримає еф економічний ефект в сумі 275,7 тис. грн. Впровадження нових гібридів соняшнику забезпечить отримання економічного ефекту в розмірі 2557,6 тис. грн.

Загальний економічний ефект для ХХ «Назва підприємства» від сукупності заходів становитиме 8129,2 тис. грн.